

KÕRGEM KUNSTIKOOL PALLAS

Maaliosakond

AMPIIRSTIILIS SEINAMAALINGUTE
RESTAUREERIMINE ZIEMERI MÕISAS

Lõputöö

Janne Randma
Juhendajad: prof. Heli Tuksam
prof. Kurmo Konsa PhD

Tartu 2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ZIEMERI MÕISA AJALUGU JA INTERJÖÖRI-LAHENDUSED	4
1.1. Ziemi mõisa omanikud	4
1.2. Ziemi mõisa peahoone ajalugu	6
1.3. Mõisahoone interjööri lahendused	8
1.4. Sigarisalong	10
2. ÜLEVAADE AMPIIRSTIILIST INTERJÖÖRIDES	12
2.1. Ampiirstiili tunnused interjööris	12
2.2. Telkruumid	13
3. RESTAUREERIMIS-KONSERVEERIMISTÖÖD	18
3.1. Laeviimistluskihtide uuringud	18
3.2. Restaureerimistööde kava	19
3.3. Seisundi ja kahjustuste kirjeldus	19
3.4. Konserveerimismeetodite ja -tehnika valimine	20
3.5. Teostus	21
KOKKUVÕTE	23
SUMMARY <i>Restoration of Empire Style Wall Paintings in Ziemi Manor</i>	24
KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU	25
LISAD	28
Lisa 1. Joonised	28
Lisa 2. Ziemi mõis	30
Lisa 3. Telkruumide näited	31
Lisa 4. Restaureerimiskava kinnitus	32
Lisa 5. Sondaažikaardid	34
Lisa 6. Katsed	36
Lisa 7. Restaureerimistööde aruanne	39

SISSEJUHATUS

Käesoleva lõputöö teemaks on ampiirstiilis interjööri lahenduste uurimine ja Ziemi mõisa sigarisalongis laemaalingute avamine ning konserveerimis-restaureerimistöde läbiviimine. Hästi säilinud hilisbaroklik mõisahoone asub Aluksne kihelkonnas Lätis ning on pika ajalooga, kuid vähetuntud ja -uuritud koht.

Restaureerimisobjekti pakkus välja Vija Strupule, kes koos Läti restaureerimisuuringute grupiga osales Ziemi mõisa siseviimistlusuuringute läbiviimisel. Otsus võtta pakutu lõputööks kujunes välja huvist konkreetse objekti ja maalingute vastu ning soovist läbida kogu restaureerimisprotsess.

Lõputöö kirjaliku osa eesmärgiks on uurida ampiirstiili dekoori tunnuseid, keskendudes peamiselt telkruumi näidetele, aidates nii paremini mõista restaureeritava kuplismaalingu stiiliajalugu. Lõputöö mahtu silmas pidades restaureerin vaid ruumi lae. Praktilise töö tulemuseks on konserveeritud ja restaureeritud laemaaling, mis järgib restaureerimis-konserveerimiseetilisi seisukohti. Selleks, et ruumis tekiks visuaalselt ühtne tervik, tähendab see osalist rekonstruktsiooni aladel, kus värvikiht on täielikult hävinenud. Eelnevate uuringute käigus on esile tulnud ka klassitsistlik maaling, mis edasiste restaureerimistöde käigus konserveeritakse ja eksponeeritakse vertikaalse sondažiavana seinä täispikkuses. Restaureerimiskonseptsiooni loomisel arvestati ka mõisaomanike soovidega, mis ühtisid meie poolt pakutud võimalustega. Nende soov oli, et restaureerimistöde tulemusena säiliks ruumi kunstiline ja vanuseline väärtus, mis on saavutatav minimaalse sekkumisega originaalmaalingusse, kuid osalise rekonstruktsiooniga hävinud aladel.

Lõputöö teoreetiline osa jaguneb mahult kolmeks. Esimene teemapunkt käsitleb Ziemi mõisa ajalugu ja sealseid interjöörilahendusi. Teine peatükk kirjeldab ampiirstiili olemust toetudes telkruumide näidetele. Viimane mahukas peatükk kirjeldab töö praktilist osa teostust. Lisaks hoone plaanidele ja piltidele on töö lõppu lisatud ka restaureerimisdokumentatsioon koos protsessi piltidega.

Teoreetilise osa informatsioon, mis keskendub Ziemi mõisale, põhineb suures osas Läti arhitektuuri restaureerimisgrupi poolt loodud aruannetele, mis on põhjalik ja koostatud vahetult enne restaureerimistöde alustamist. Ampiirstiili kohta on informatsiooni leitud mitmest erinevast allikast, nii raamatutest kui ka internetist.

1. ZIEMERI MÕISA AJALUGU JA INTERJÖÖRI-LAHENDUSED

Ziemeri mõis asub Aluksne kihelkonnas, kunagisel Liivimaa alal. Siiani on mõis olnud väheuuritud objekt, kuna mõisa piirkonnas pole toimunud olulisi ajaloolisi sündmuseid. Samuti ei jäänud mõisa ala kaubateele ja ka peahoone välimus ise on tagasihoidlikum, kui mõni teine sama ajastu mõisahoone. Samas aga võib viimase aspekti kohta öelda, et Ziemeris on rakendatud printsiipi, millest on kirjutanud ka Heinz Pirang oma raamatus, et vanad head Balti mõisahooned olidki ehitatud väliselt lihtsateks, kuid sisemuselt väärtuslikeks (Pirang 1928: 14).

Pilt 1 Eestimaa (Hofrath J. H. Schmidt kaart 1884) /Liivimaa (C. G. Rücker kaart 1839). Ziemeri asukoht märgitud kaardile kollasega. Autori poolt täiendatud (Schmidt, Rücker)

1.1. Ziemeri mõisa omanikud

Ziemeri¹ (lät. *Ziemera*, sks. *Semershof*) on oma nime saanud Albert Säumeri² järgi, kes omandas mõisa 1550.aastal oma õemehelt/naisevennalt (sks. *Schwager*) Johann Feldbergilt 100 taalri eest. Ost kinnitati 1555.aastal, kui ordumeister Sahlen sellele oma loa andis. 1631.aastal sai mõisa omanikuks Christopher Langenberg, kes oli abielus Säumeri kolmandapõlve järeltulijaga. (Ainsaar 2013).

Mõis jäi perekonda kuni Rootsi ajani. 1660.aastal andis kuningas Karl XI mõisa Norköpingi otsustusõiguse alusel Edmund Griepenhilmile, kuna ilmselt puudusid Langenbergi perekonnas järeltulijad. (Pirang 1930: 69). Pärast Griepenhelmi surma (1677.aastal) müüsid paruni pärijad Ziemeri 13.märtsil kapten Johann Hermann von Brandtile 1500 taalri eest (Ainsaar 2013).

Brandtide suguvõsas püsis mõis neli põlvkonda, kuniks 1804.aasta 9.mail müüs leitnant Otto Reinhold von Brandten Ziemeri 27000 taalri eest vabahärra Johann Gottlieb von Wolffile, kelle omandisse kuulus sel ajal ka Jaunlaicene mõis (Ainsaar 2013). Uuel omanikul oli kavatsus jätta pärandusega see ühele oma seitsmest pojast (Dirveiks 2020).

¹ Ka *Sehmershof*, *Semershoff*, *Siimeri*, *Semera*.

² *Zimerss*, *Simmer*, ka *Seumer*.

Pärast paruni surma 1817. aastal, läks Ziemi p randusega viimase vanimale pojale parun Sigismund Adam von Wolffile, kes suri vaid 7 aastat hiljem. Mõis jäi ilma ainuõige omanikuta ning alates 1826.aastast oli m isal mitu omanikku. 1854.aastal võttis mõisa üle tema poeg parun Bernhard von Wolff. Tema poeg Alfred omandas päranduse kaudu mõisa 1892.aastal. (Pirang 1930: 69)

 he allika järgi mõis Alfred mõisa paruness Dagmar von Wolffile (sündides Mengden) (Pirang 1930: 69). Hiljuti läbi viidud uuringuaruandes on aga kirjas, et Alfredi omanduses olev mõis riigistati 1920.aastal talurahvareformi käigus ning mehe omandisse jäi peahoone ja mõned abihooned. Viibides ise välismaal, haldas mõisa tema usaldusisik Sigismund von Wolff. Pärast Alfredi surma 1928.aastal, pärandus mõis tema tütrele Matilde Evelina von Wolffile, kes samuti elades välismaal, mõis mõisa läti kodanikule – Maria Langele. Samas tekib ka siin vastuolu, kus 1929.aastal, kui Monumentide juhatus poolt inspekteerima saadetud arhitekt V. Vitand, kirjutas oma aruandes, et mõis oli von Wolffide poolt rendile antud L znerile. (Dirveiks 2020)

1930ndatel majutati Ziemi mõisas Läti piirivalve üksust ning hiljem, samal kümnendil, ostis mõisa Riia pankur Theodors Blume (Ainsaar 2013). Uue omaniku eesmärgiks oli mõis lammutada ehitusmaterjali saamiseks, kuid kavatsatud lammutus osutus liiga kulukaks ja seetõttu kasutati hoonet hoopis suvitamiseks (Dirveiks 2020).

Teise maailmasõja ajal kasutas Saksa sõjavägi peahoonet laona. 20 sajandi teisel poolel, Nõukogude okupatsiooni ajal, oli m isahoones “Vaidava” kolhoosi kontor. Sel ajal paiknes majas ka Ziemi k la rahvasaadikute nõukogu ja täitevkomitee, klubi, raamatukogu, meierei ja korterid. Kuni 1990.aastani kasutas maja Aluksne metsamajandi Ziemi filiaal. Pärast 1990.aastat kasutas osa m isahoonest Ziemi vallavalitsus. (Dirveiks 2020)

1993.aastal anti mõis restitutsiooni käigus tagasi esimese omaniku j reltulijale Guntarss Feldsbergile (Ainsaar 2013), kelle omandis püsis see kuni 2004.aastani. Mõisa kasutati rahvamaja, raamatukogu ja korteritena.

Alates 2004. aastast kuulub mõis Dita Bal us’le (Dirveiks 2020). Wolffide järeltulijad soovisid osta 2006. ja 2012. aastal tagasi oma perekonna mõisa, kuid hinnas ei jõutud kokkuleppele ning jäi tehing ära (von Wolff)

1.2. Ziemeeri mõisa peahoone ajalugu

Ziemeeri mõisa peahoone ehitusaeg on siiani ebaselge. 1750.aastal on küll märgitud uue aadlimaja ehitust, kuid ei ole kindel, kas see oli puidust või kivist. Aruandes, mis on koostatud 1988.aastal, märgib G. Īvāns, et kuna hilisemad dokumendid hoone ehitusest puuduvad, siis ilmselt on tegemist praeguseni säilinud mõisahoonega. Samas ei tähenda see, et neid dokumente poleks olnud, kuna aja jooksul võivad need olla kas hävinud või kaduma läinud. Enamus allikaid ignoreerib G. Īvānsi hüpoteesi, kuna 18.sajandi keskpaigas ehitatud hooned olid enamasti puidust ja ka arhitektuurilised dekoorielemendid fassaadil on omased pigem 18.sajandi viimasele kolmandikule. (Dirveiks 2020)

Läti kunstiajaloo raamatus on peahoone dateeritud 1770ndatesse. (Klavins 2019: 201) Viide või põhjendus sellele väitele puudub ning antud uurimust tehes jäi see ainsaks allikaks, mis peahoonet selliselt dateeris.

Kõige levinum hüpotees on 1780ndad. Aastatel 1784-1787 olid Aluksne kihelkonna nimekirjas kolm kodanikku, kel olid vajalikud teadmised mõisahoonde ehitamiseks. Nendeks oli müürsepp Reinhold, sepp Kueveter ja tisler Johansson. Samuti toetab seda teooriat 1803.aasta kirjeldus, kus mainitakse peahoone väljanägemist justkui “uena”, mida ei oleks saanud öelda 1750.aastal ehitatud hoone kohta. (Dirveiks 2020)

Tegemist on hilisbarokkstiilis hoonega, mis oli omane 1770-1800 ehitatud mõisate arhitektuuris, omades viiteid nii barokkile kui ka klassitsismile (Praust). Katus mängib barokses arhitektuuris teist laadi rolli kui klassitsismis, olles oluline osa arhitektuuripildis. Ziemeeri on hea näide, esindades barokkstiili sellele omaste

Pilt 2 Ziemeeri mõisa peahoone 2021 aasta märtsis

katuseakende ja sümmeetriliselt paigutatud korstnatega. (Pirang 1928: 17) Fassaadilt lähenes aga hoone tänu oma lihtsatele üldvormidele ja tagasihoidlikele detailidele klassitsismile (Klavins 2019: 201).

Ziemeeri mõisahoonde (Pilt 2) oli oma esimesel ehitusjärgul kahekorruline ristkülikukujuline hoone. Fassaadil oli algselt rohkem barokkile omaseid tunnuseid, kuid seda lihtsustati 19.sajandi esimesel veerandil. Ehitusajast on hoonel ka petikaknad (Lisa 2, pilt 26) ning arvatavasti oli neid rohkem kui tänaseni säilinud. Sellele viitab soklikorrusel olevad

ebasobiv võlvikaarte ja akende kooslus. Algselt olid baroksel katusel ka kõrgemal tasandil aknad (Lisa 2, pilt 23), kuid need pole säilinud. (Dirveiks 2020)

Hoone arhitekt on küll teadmata, kuid on alust arvata, et oma panuse võis anda Johann Wilhelm Krause (1757-1828), kes 18. ja 19.sajandi vahetusel mõjutas paljude Vidzeme piirkonnas olevate mõisahoonete ehitust. Jagades klassitsistlike ideid, hülgas ta oma kavandites barokkstiilile omaseid tunnuseid nagu keskne sissepääs. Sel viisil õnnestus vältida avarat kesketrepikoda, mis on iseloomulik ka Ziemi planeeringus. Kuigi Krause reisis 1780ndatel Vidzeme piirkonnas, siis kindlaid seoseid mehe ja mõisa vahel ei ole. Samuti ei olnud keskse sissepääsu hülgamine vaid Krausele omane ning mehe stiilist puudusid ka Ziemi esinevad baroksed katuseaknad. (Dirveiks 2020)

Kaks aastat pärast Johann Gottlieb von Wolff'i ostu algasid mõisas renoveerimistööd,

Pilt 3 Ziemi mõisa (sks Semershof) härrastemaja (1900-1920). (Ziemi... 1900-1920: 354)

mis kestsid 1806.aastast 1823.aastani. Kirjeldatud on peahoone, korstnate ja ahjude parandustöid ning lisaks sellele on 1823.aastal märgitud ka nelja ruumi maalimist. Hoone kirdenurka ehitati liigendus, mida on kirjeldatud kui kööki (Pilt 3). Uues mahus oli kolm korrust, kus viimane oli pööning, mis täitis ülemineku eesmärki kõrvalhoone ja peahoone vahel.

Pilt 4 Ziemi mõisa kagunurk, kus teise korruse fassadil on säilinud 19.sajandi keskpaiga maalingud

19. sajandi keskpaigas ehitati ka teine liigendus, mis oli kahekordne puidust täiendus hoone kagunurgas - oranžerii/talveaed ja veranda. Sealsest dekooriga on maalingud säilinud fassaadi seintel, mis kujutavad paaris Toskaana orderi sambaid (Pilt 4). 19.sajandi teisel poolel lisandus hoone põhjapoolsesse ossa esimese korruse pikendus (Pilt 3). Kõik juurdeehitused lammutati 1925.aastal. (Dirveiks 2020)

1.3.Mõisahoone interjööri lahendused

Mõisahoone on kahekorruseline kivist ehitis koos pööninguga. Esimene korrus on madalam võlvitud lagedega soklikorrus, mida poolitab keskne koridor (Lisa 1, joonis 4). Ehitusjärgne kasutusotstarve on teadmata, kuna soklikorruse ruumid on teiste näidete põhjal olnud majandusruumid. See on aga vastuolus ruumidest leitud maalingutega, mis on liiga meisterlikult teostatud, et olla vaid teenijaskonnale. Teisel korrusel asusid esindusruumid, mis on kõrgete lagedega ning peaaegu iga ruum on dekoreeritud karniisi ja rosetiga. Eesõue poole jäävas majaosas on anfilaad süsteem (Lisa 1, joonis 5), mis on moodustatud kaheleheliste uste paigutamise ja pikkteljele, läbides nii kõiki läänepoolseid ruume. Pööningul oli kunagi kaks ruumi (Lisa 1, joonis 6). (Dirveiks 2020)

Paljude ruumide funktsioonid ei ole täpselt teada, kuid maalinguid on leitud nii esimeselt kui ka teiselt korrusel. Aruande kohaselt oli kokku 7 stiililiselt erinevat dekoori perioodi, mis on välja toodud järgmistes lõikudes.

Kõige varasem oli mõisas varaklassitsismi ehk ehitusjärgne periood 1780ndad kuni 1804. aastani. Säilinud on suhteliselt vähe, kuid paljudest ruumidest leiti valkkihti, mis võis olla kasutusel nii kruntimisvahendina kui ka lühiajalise toa kaunistusena. Valgeks olid võõbatud kõik esimese korruse võlvruumid. Kahest ruumist leiti ka kangast, mis oli kinnitatud tappidega. (Dirveiks *et al* 2021: 34)

Teiseks dekoori perioodiks oli hilisklassitsism ja ampiir (1804-1823), Kõige väljapaistvamad näited on teise korruse esindusruumides – ballisaal (Pilt 5), sigarisalong ja paraadruum. Sellest perioodist leiduvad näited on teostatud väga tundliku ja meisterliku käsitlusega. Kompositsiooniline lahendus ühendab hilisklassitsismi (Korintose ja Joonia orderiga sambad) ampiiriga (friisil kujutatud müütilised loomad). (Dirveiks *et al* 2021: 34-35)

Pilt 5 Klassitsistliku maalingu detail ballisaalis

Kolmanda perioodi (1823 kuni 19.sajandi keskpaik) alguseks peetakse leitud kirjet nelja ruumi maalimisest. Biidermeieri stiil muutus järk-järgult trendiks 19.sajandi teisel veerandil. Kõige rohkem iseloomustavad biidermeieri stiili mõisahoone kaks soklikorruse ruumi ja sigarisalong teisel korrusel. Nende kolme ruumi puhul on kasutatud stiilile omast triibumotiivi, samal ajal kui teised eluruumid olid värvitud tagasihoidlikumalt monokroomse liimvärvi. (Dirveiks *et al* 2021:35-36)

Neljas periood (19.sajandi kolmas veerand) esindas nii biidermeierit kui ka historitsismi. Parimaks näiteks on ruum, mille dekooris leidis pärast ümberehitust biidermeieri stiilile iseloomulike silmatorkavaid ja efektsed polükroomseid kompositsioone (Pilt 6). (Dirveiks *et al* 2021: 36)

Pilt 6 Endine trepikoda, praegune eluruum. Maalingul on kujutatud kuldsete akantuslehtede vahele asetatud siniseid ja punaseid juveele. (Dirveiks *et al* 2021)

Viienda perioodi dekoor kattis seinu 19.sajandi viimasest veerandist kuni 20.sajandi esimese kümnendani, mil levis historitsism ja juugendstiil. Ruumidest on leitud 1870-80ndate tapeedifragmente, mis ilmselt juba 1880-90ndatel eemaldati. Taas kaeti seinad polükroomsete maalingutega (Lisa 2, pildid 24 ja 25). Järjestikused soklikorruse toad maaliti kasutades stilistiliselt sama motiivi – klassikaline meander (Pilt 7), mis viitab nii mustriks kui ka värvikasutuse poolest pompeii kolmandale stiilile. Juugendi motiive pole mõisast leitud. Uuringute läbiviijad eeldavad, et põhjuseks võis olla perekond Wolffide konservatiivne elustiil. (Dirveiks *et al* 2021: 36-37)

Pilt 7 Meandri motiiviga võlvlae maaling soklikorrusel.

Kuues viimistluskiht kattis interjööri 20ndate aastate maareformist kuni 20sajandi keskpaigani. V. Vitand, kes inspekteeris mõisahoonet 1929.aastal, märgib, et seinad olid kaetud tapeediga. Õlivärvi kasutati niššides ja liimvärvi nii monokroomse kui ka rullmusteri dekoori (Pilt 8) jaoks. Mitte kõik ruumid ei läbinud uuenduskuuri, vaid mõnedes püsis ka eelnev polükroomne viimistluskiht. Laed olid valgendatud lubjaga. (Dirveiks *et al* 2021: 37-38)

Pilt 8 Rullmusteri tehnikaga dekoor sigarisalongi kõrval olevas ruumis. (Dirveiks *et al* 2021)

Seitsmes viimistluskiht pärineb 20.sajandi teisest poolest. Sel ajal kasutati mõisa mitmel eesmärgil – talukontor, klubi, raamatukogu jne. Seinad olid suuremas osas värvitud, kasutades heledaid liimvärve ning rullmustritehnikat (ka hõbedaga). On tõenäoline, et ka tapeeti kasutati. Laed ja seinte ülemised osad valgendati lubjaga. (Dirveiks *et al* 2021: 38)

1.4.Sigarisalong

Planeeringul on näha, et tuba asub maja teisel korrusel ja otse keskse korstna all (Lisa 1, joonis 5). Sellest ka hüpotees, et hilisema salongi asemel oli algselt ruum, mida kasutati ümbritsevate tubade kütmiseks (Strupule 2021). Selliseid näiteid, kus varasemale kütmisruumile on leitud teine otstarve, leidub ka eesti mõisates – Vatla ja Saadjärve. Miks seda sigarisalongiks hakati kutsuma, võis olla tuletatud sellest, et oma asukoha poolest oli selles ruumis kõige parem tõmme, sobitudes hästi oma uue funktsiooniga.

Ruum on ümara põhiplaani ja kuppellaega (Lisa 1, joonis 8). Sein ja lage eraldab krohvist karniis, mida hiljem täiendati puitkarniisiga. Kupli keskosas on massiivne lühtrikonks. Uuringutes mainitakse, et ehitusjärgselt oli ruumil kaks kahelehelise uksega sissepääsu, mille kuju muudeti ilmselt 19.sajandi esimesel veerandil (Pilt 9). Kui muutus ruumi kasutusotstarve, siis tekitati läbikäidavad kaar-avaused, mis ühendasid rotundi salongi ja ballisaaliga. (Dirveiks *et al* 2021: 39) Uuringute järgi krohviti ehitusjärgselt seinad lubimördiga ning esimeseks viimistluskihtiks oli monokroomne heleroosa liimvärv. (Dirveiks *et al* 2021: 23)

Esimesed polükroomsed maalingud pärinevad kas 19.sajandi algusest või esimesest veerandist. Kahe avause vahelisel alal on nähtavale tulnud küllaltki hästi säilinud klassitsistlik maaling, mis on teostatud suure meisterlikkusega. Kasutatud on orgaanilist sideainet kujutamaks paaris Joonia orderi sambaid ja nendel kohal olevat friisi, millel on vaasile toetuvad ja üksteisele otsa vaatavad greifid (Pilt 10). Puidust karniis oli kaetud lehtkullaga. (Dirveiks *et al* 2021: 23-24)

Nii kolmas kui ka neljas viimistluskiht on monokroomne õlivärvikiht – algselt sinakashall ja hiljem punane. Uuringute läbiviijad toovad välja võimaluse, et neljanda

Pilt 9 Vaade ballisaalist. (A-ehitusjärgne ukseava; B-19.sajandi esimesel poolel loodud avaus) Avaus müüriti kinni 20.sajandi teisel poolel (Dirveiks *et al* 2021)

Pilt 10 Klassitsistlik seinamaaling sigarisalongis

viimistluskihi puhul võib olla tegemist viienda kihistuse aluskihiga. (Dirveiks *et al* 2021: 24)

Järgmine - viies - viimistluskiht loodi ilmselt 1923.aastal, kui kirjes mainiti nelja ruumi maalimist. Eelnevalt ruumi monokroomne dekoor muutus triibulise militaartelgi imitatsiooniks. Kompositsioonis on kasutatud punase ja oliivroheline õlivärvi vertikaalseid triipe. Karniisil on kujutatud ampiirstiilile omaseid telgi detaile. Lael jätkuvad vertikaalsed triibud koondudes keskossa. Rosetil on kujutatud rõngast, mis kujutab „avaust“, mille külge on nõõridega pinguldatud puna-rohetriibuline kangas. Kangast on illusoorset pinguldatud ka karniisi kohal, mille tulemusena jookseb kaarjas joonte rada üle ruumi (Lisa 1, joonised 7 ja 9). Telkruumi motiivi on kasutatud ka soklikorruse ruumis (Lisa 2, pilt 27), mille funktsioon on teadmata. Samas eristuvad need suurel määral, olles erineva tonaalsuse, värvimeediumi ja elementidega. (Dirveiks *et al* 2021: 24) Biidermeieri perioodil, kas 19.sajandi keskpaik või hiljem, lisandus ruumi malmist kamin (Pilt 12). (Dirveiks 2020).

Ruumis on kokku kuni 8 viimistluskihti. Pärast 5.viimistluskihti oli dekoor tagasihoidlikum ja üldiselt kasutati vaid monokroomset liimvärvi. (Dirveiks *et al* 2021: 24) 20.sajandi teisel poolel oli dekooriks roheline ja hõbedaga tehtud rullmuster helekollasel taustal (Pilt 11) ning arvatavasti oli karniisil sinine liimvärvi kiht. Sel perioodil müüriti kinni ühendus ballisaaliga ja avause asemele jäi sügavam nišš (Dirveiks 2020).

Kõige viimane ruumi viimistluskiht on teostatud lateksvärviga. Seinud kattis heleroosa ja karniisil tumeroosa toon ning lagi oli värvitud valgeks (Pilt 12).

Pilt 11 Rullmusteri maalingudetail

Pilt 12 Sigarisalong enne restaureerimistöde teostamist. Ruumi keskel 19.sajandi keskpaigast või hiljem pärinev malmist kamin

2. ÜLEVAADE AMPIIRSTIILIST INTERJÖÖRIDES

Ampiirstiil on neoklassitsismi teine faas, mis levis aastatel 1800-1830 peaaegu kõikides Lääne-Euroopa riikides. Stiili mõju on näha Ameerika Ühendriikide Föderaalstiilis, Saksa kultuuriruumiga seotud riikide Biidermeieri stiilis, Suurbritannias Regency stiilis, Rootsis Napoleoni stiilis ja Venemaal - veidi hilisemal perioodil - Aleksander I stiili nime all (Uusklassitsism...). Sõna „ampiir“ tuleneb prantsuse keelsest sõnast „*empire*“ tähendades impeeriumi, keisririiki. Stiil levis ruumikujunduses, arhitektuuris, tarbekunstis ja moes (Ampiir 1968: 143).

Tegelikult hakkas stiil kujunema juba 18.sajandi lõpuaastatel, kui Napoleon Bonaparte oma vallutusretkedega üha enam populaarsust kogus. Samuti avaldasid suurt mõju ka revolutsiooni järgsed paleede restaureerimistööd, mille paleede arhitektuur oli enamasti klassikaline ning mõjutatud Rooma ja Kreeka näidetest. (Miller 2003)

Napoleon I, kes valitses Prantsusmaad 1804-1814 aastatel, suunas isiklikult stiili väljakujunemist, andes arhitektidele juhtnööre ja piiranguid, mida nad järgima pidid. Valitseja eesmärk oli rõhutada Prantsusmaad kui suursuguse Rooma impeeriumi järeltulijat (Juliao 2018). Samas oli Napoleoni jaoks oluline, et välistatud oleks igasugune paralleel kuninglikuga. Tema sõnul pidid laenu olema ainult kultuuriliselt tähenduslikud elemendid, kuid mitte poliitilised, sest ta ei unusta Rooma keisrite ülekohut. (Brie 2020) Arhitektid, kes keisri seatud tingimuste järgi Ampiirstiili kohandasid ja selle tema täiuseni viisid olid Charles Percier (1764-1838) ja Pierre Fontaine (1762-1853). Meeste poolt välja antud käsiraamat *Recueil des Decorations Interieures* avaldati 1801 aastal ja sellest sai eeskuju järgnevale ampiirstiilis dekoorile.

2.1.Ampiirstiili tunnused interjööris

Olles propagandistlik stiil, mis oli mõeldud muljet avaldama, saavutati selle rõhuv karakter massiivsete elementidega, sümmeetria ja iseloomuliku range struktuuriga. (Ampiir 1968: 143) Dekoratiivsed motiivid olid laenu antiiktsivilisatsioonidest. Dekooris kasutati vanaegiptuse ja eriti Rooma motiive: pilastreid, sambaid, loorberi ja tamme oksti, vibusid, urne, sõjaväeembleeme, greife ja tiivulisi sfinkse. (Miller 2003) Materjalina kasutati tihti pronksi või kuldamistehnikat (Ampiir 1968: 143) .

2.2. Telkruumid

Euroopa arhitektuuris võeti telgi motiiv uuesti kasutusele juba 18. sajandi viimasel veerandil. Populaarseks muutus see anglo-hiina stiilis *folly* aedade kujunduses, mis kaasasid ka tatar telgi motiivi. Louis de Carmontelle on kujutanud seda oma gravüüril (Pilt 13), millel on jäädvustatud tema loodud planeering hertsog

Pilt 13 Chartres hertsogi aed. Carmontelle'i gravüür aastavahemikust 1773-1779, mehe enda kujundatud anglo-hiina stiilis aiast. (La tente tartare ... 2018)

Chartresi aiast Pariisis, tänapäevane Monceau park. Sellest inspireerituna loodi analooge ka 1787. aastal Stockholmi lähedal asuvasse Haga parki Rootsisis (Lisa 3, pilt 28) ja 1781. aastal *Désert de Retz* parki Prantsusmaal (Lisa 3, pilt 30). (Zega, Dams 2011) Haga ja *Désert de Retz* pargi telkhood olid funktsioonilt pigem militaarsed, esimene oli kuninga ihukaitsjate kasarmu ja teist kasutati relvade hoiustamiseks. Kui telgi motiiv jõudis 19. sajandi esimesel poolel ka interjööri, andis see pigem märku omaniku militaarsest taustast ning lisas ka muinasjutulist sõjaromantilist atmosfääri Antiik-Rooma perioodist. (Brugis 2016)

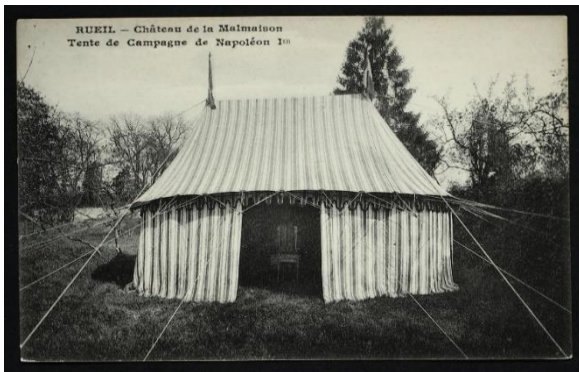

Pilt 14 Nõupidamiste ruum, Château de Malmaison. (The Empire Style 2020)

Château de Malmaisoni ostis Josephine de Beauharnais endale ja oma abikaasale (tulevane Napoleon I) 1799. aastal. Esimene konsul kutsus lossi dekoreerima arhitektid Charles Percieri ja Pierre Fontaine'i, kes pidid praktiseerima uut stiili, mis oleks osalt laenatud Antiik-Rooma kultuurist, kuid samas olema vaba selle kuninglikust aspektist. (Brie 2020) Telkruumi ideed kasutati

Malmaisoni kahes ruumis – Nõupidamiste ruum (Pilt 14) ja Josephine'i magamistuba. Esimene dekoreeriti vaid kümne päevaga. Seinud katab lihtne rohe-valgetriibuline kangas, mis meenutab armeed välilaagrit. Seda toetavad piigid ja seinu kaunistavad ka kompositsioonid, mis meenutavad maailma kuulsaimate sõdalaste relvastust. (Architecture ... ; Brie 2020) Teine, telgist inspireeritud dekoor, on loodud hiljem ning asub Josephine'i

magamistoas (Lisa 3, Pilt 31). Ümara planeeringuga ruumi seinu ja osaliselt ka lage katab kuldse tikandiga punane siidkangas. Lae keskel on maaling, mis kujutab Junot vankriga, ning ruumi kaunistasid veel Redouté lillemaalid. (Architecture ...)

Pilt 15 Napoleoni telk - GMT 2462 - Hispaania sõjakäikude ajal. (Château de la Malmaison...)

„Napoleoni telgiks“ nimetatakse ovaalseid telke, mis kuuluvad klassikalise tseremoniaaltelgi või sõjakäikudel kasutatava telgi koosseisu. Telk, milles ööbis Napoleon 1808-1809 aasta Hispaania sõjakäikude (Pilt 15) ajal oli väliselt kaetud valge ja sinise triibulise kuniil kangaga, mida ääristas punane villast bordüür (Lisa 3, pilt 29). Sisemus oli vooderdatud *Toile de Jouy*³

tikandiga. Keisri telk koosnes tihti ka mitmest ruumist, mida eraldas langev kangas. Prantsuse viimane kuningas Louis Philippe tarnis analoogse telgi 1835.aastal ning alates 1841 oli see kasutusel erinevate ametlike üritustel ja tseremooniatel. (Tente ...)

Chateau de Longchamps asub Belgias. Hoone on ehitatud 1805-1815.aastatel Pariisist pärit arhitekti Aimé Duboisi kavandite järgi. Läänepoolsel fassaadil on väike ristkülikukujuline paviljon (Pilt 16), mis kujutab telki, milles ööbis Napoleon Egiptuse kampaania ajal. Eksterjööris on illusoorne stukkdraperii kaunistamas sissepääsu ja prantsuse stiilis aknaid. Sisekujunduses on samuti jäädud telgimotiivi juurde (Pilt 17). Suurt salongi

Pilt 16 Telgi temaatikaga paviljon, Château de Longchamps (Anne-Elisabeth 2017)

Pilt 17 Paviljoni interjäär, Château de Longchamps. (Driesen 2021)

³ „Toile de Jouy ([twaal dö žui:]; prantsuse keeles 'Jouy kangas') oli labases siduses peen puuvillane või linane kangas, mille valgele kuni naturaalvalgele põhjale olid trükitud ühe- või mitmevärvilised figuraalsed stseenid maastiku taustal; kangast toodeti Prantsusmaal Versailles' lähedal Jouy-en-Josas' vabrikus (allikas: Wikipedia)“

kaunistavad Korintose orderiga pilastrid ning lael ja seintel illusoorne varikatust imiteeriv kangas. (Le Chateau ...)

Kui Napoleon I saadeti 1814.aastal eksiili Elbe saarele, võlus teda San Martino maastik ja sealsed veiniistandused. Tulevane suveresidents osteti Manganaro perekonnaliikme Paolina (Napoleoni õde) raha eest. (Villa Napoleon...) Hoone renoveerimisel telliti seinamaalingud Torino kunstniku Vincenzo Antonia Revelli poolt. Nõupidamiste ruumis kasutati telgile ligilähedast motiivi (Lisa 3, pilt 33). Illusoorne kangas katab seinu ning laes meenutab maaling varikatust. Viimase keskel on avaus, mis kujutab taevast koos tuvidega, kes esindavad Napoleoni ja tema võõrastunud Habsburgi abikaasat Marie Louise. (Barling 2019)

Endisel Preisimaa alal, Potsdami linnas, asub Sanssouci palee, mille aias on 1826-1829.aastatel ehitatud suveresidents *Charlottenhof* (Lisa 3, pilt 32). 1826.aastal tellis kroonprints Frederick William arhitekt Karl Friedrich Schinkelilt (1781-1841) endise barokse hoone ümberehituse neoklassitsistlikuks Rooma villaks. Palee kõige omapärasem ruum on külalistetuba, mille dekoor oli inspireeritud Rooma keisri telgist. Nii lagi kui ka seinad on dekoreeritud valge ja sinise triibulise tapeediga. Sama motiivi on kasutatud ka mööblitektiilil ning ka eksterjööris hoone aknalauukidel. (Charlottenhof ...)

Üldiselt on telkruumid harva esinev nähtus. Eestis need hetkeseisuga puuduvad ja Lätis on neid leitud vaid kahes mõisas – Ziemi ja Cēsis. Kummaski mõisas ei ole telgi motiivi kasutatud mitte üks, vaid paar korda. Mõlemad näited on seotud biidermeieri perioodiga, mis oli ampiiri lihtsustatud vorm ja levis saksa kultuuriruumis 1815-1848 aastatel – Napoleoni sõdadest kuni 1848.aasta revolutsioonini. Biidermeier oli reaktsiooniperiood, mis on ära tuntav nii mööbli, rõivastuse kui ka interjööri kujunduses. Tunnusteks olid mugavad praktilised vormid, heledad värvid ja ornamentikas kasutati sageli lilleväate. (Biidermeier 1968: 337)

Cēsis on kaks ruumi, kus on kasutatud telgimotiivi – kohviruum ja raamatukogu.

Pilt 18 ja 19 Kohviruum. Rosett on rekonstrueeritud kasutades Euroopa analooge. Friisil eksponeeritud hilisema telgidekooori detail. (Photo gallery)

Pilt 20 Neogooti stiilis raamatukogu. Raamaturiulite taga on peidus nišš, millel samuti telgitemaatikaga maaling. (Photo gallery)

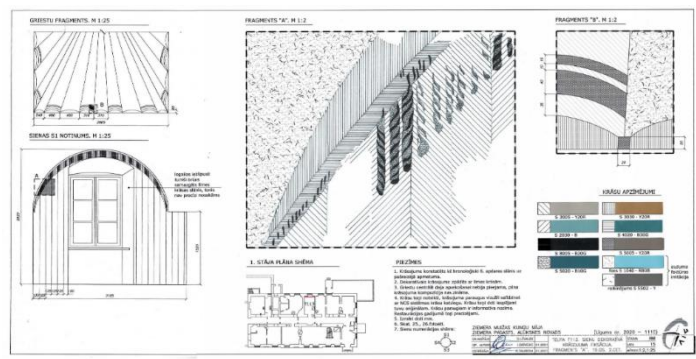
Kohviruum ehitati vahemikus 1832-1833. Ruumi hakati selliselt kutsuma 19.sajandil hoogustunud kohvijoomise traditsioonide tekkimisel. Ruumis kasutati telgimotiivi kahel järjestikusel perioodil. Esimese viimistluskihi maaling (Pilt 18) oli tehtud malahhiit-rohelise ja lubja valgega. Vertikaalsed jooned liiguvad katkematult seinalt lae keskpunkti. Lage kaunistab ka

illusoorne drapeeritud rosett (Pilt 19), mis on Euroopa analooge järgides rekonstrueeritud. Hilisema perioodi telkruum oli märksa julgema tonaalsusega. Naturaalvalge asendus silmatorkavalt kirju triibukombinatsiooniga, mille värvide kasutus oli kuues erksas toonis – alustades helekollasest ja lillast kuni pruuni ja mustani. Sellest kihistusest on eksponeeritud väike fragment friisil. (Brugis 2016)

Cēsise lossis kasutati telgimotiivi neogooti stiilis raamatukogu dekooriks 1850.aastal (Pilt 20) ja sellisena püsis see 40 aastat. Helesinise ja valge värviga vertikaalsed ribad liiguvad mööda seina ja lage järk-järgult kitsenedes. Mulje sõduritelgist tekitasid ka niššimaalingud. Nendel oli kujutatud telgi sissepääsu, kasutades motiivina rikkalikult plisseeritud ja narmastega kardinat kompositsiooni. (Brugis 2016)

Sarnaselt Cēsisega oli ka Ziemi mõisas telgi motiivi kasutatud kahes ruumis – eluruum ja sigarisalong. Hoone soklikorrusel paikneb võlvitud ruum, kust leiti uuringute tulemusel kuundalt viimistluskihilt telkruumi elemente (Joonis 1). Kasutatud on sinise ja valge liimvärvi vertikaalset vaheldumist, imiteerides nii triibulist militaartelgile iseloomulikku kangast. Võlvitud lael koonduvad triibud võlvide ristumise suunas. Võlvi alumisel äärel liigub kujuteldava telgikatuse äär, mis on kinnitamisel pinguldatud nii, et ookruga poolringikujulised süvendid esile tulevad. Samuti on kasutatud ka spiraalselt põimitud narmaste motiivi, mis on võlvkaarel värvitud ribast allapoole suunatud. (Dirveiks *et al* 2021: 19-20)

Teine militaartelgi dekoor asub ruumis, milles teostati käesoleva lõputöö praktiline osa. Eeldatavasti on maalingud loodud 1923.aastal. Kompositsioonis on kasutatud punase ja oliivirohelise õlivärvi vertikaalseid triipe. Lael, seinal ja karniisil on kujutatud telgile omaseid elemente. Kuplil

Joonis 1 Soklikorrusel oleva eluruumi skemaatilised joonised telgidekoorist. (Dirveiks *et al* 2021)

koonduvad vertikaalsed triibud keskossa. Rosett on lahendatud kujutades „avaust“, mis oli tatar telkidele iseloomulik. Keskosa märgib pruunikas rõngas, mille külge on pinguldatud puna-rohetriibuline kangas. Kinnituskohadel on nõõbikesed ja nende maalimisel on kujutatud valguse-varjumängu. Kangast on illusoorset pinguldatud ka karniisi kohal, mille tulemusena jookseb kaarjas joonte rada üle ruumi. Võrreldes sigarisalongi soklikorrusel oleva eluruumiga, erinevad need tonaalsuse, värvimeediumi ja kasutatud detailide poolest.

Telkruumide kujutamine taaselustus Anglo-Hiina aiakujunduses 18.sajandi viimasel veerandil, kuid Napoleon I sõjakäikudega muutus see 19.sajandi alguses populaarseks ka sisekujunduses. Vertikaalne sinine ja valge triibustik tundub olevat läbiv seos enamus telkruumide näidetel. Teemaatika on suures osas seotud kas militaarse otstarbe, omaniku staatuse või imetlusest Napoleoni vastu.

3. RESTAUREERIMIS-KONSERVEERIMISTÖÖD

Selles peatükis käsitlen lõputöö praktilise osa protsessi. Tööde teostamine hõlmas laemaalingu täielikku avamist, puhastamist, kinnitamist, täitmistõid ja hiljem ka retušeerimist. Ilmnes ka uut informatsiooni varasema viimistluskihi kohta. Täiendav informatsioon ja protsessipildid on välja toodud restaureerimisaruanDES – Lisa 7.

3.1. Laeviimistluskihtide uuringud

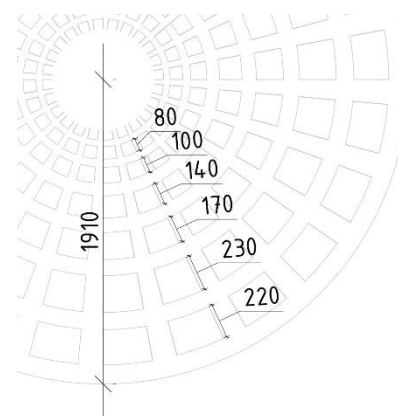
Eelnevalt läbiviidud uuringute käigus tuvastati seintel 8 viimistluskihti, mis oli eelnevalt kirjeldatud peatükis 1.2.. Restaureerimisprotsessis selgusid ka viimistluskihid kupli osal, mille sondaažikaardid asuvad Lisas 5.

Seintel eksponeeritud klassitsistlike maalingute juurde kuulus kassetlagi (Lisa 7, foto 11), kus heleda ookri taustal olid perspektiivi paigutatud roosad kassetid (Joonis 3). Maalingu seisukord oli sedavõrd halb, et võib vaid oletada, kas nende peal oli tumedates toonides ornament, järgneva kihistuse maalingufragmendid, tahmajäljed või hallitus. Rosetti ei olnud võimalik tuvastada, kuigi sondaaž, mis selles piirkonnas teostati, näitas järgnevalt punase kihi olemasolu (Lisa 5, kaart 1), mida aga ei esinenud ülejäänud kupli madalamates osades.

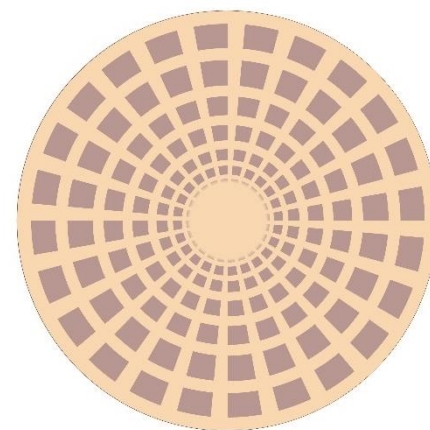
Kolmandaks oli monokroomne sinakasroheline või sinakashall õlivärvikiht, mis kattis kogu kuplit, ka roseti piirkonnas.

Neljandaks viimistluskihiks oli tumepunane õlivärvikiht. Kohati leidis ka erksamat tooni punast, mis annab alust arvata, et tegemist ei ole vaid monokroomse viimistluskihiga.

Järgnes 19.sajandi teise veerandisse paigutatud telgi imitatsioon. Tööde käigus muutus ka loodud dekooriteostus selgemaks. Algselt oli kuplile kantud heleda ookri õlivärvikiht ning seejärel maaliti illusoorse kanga triibustik kasutades punast raudoksiidi ja hirvepruuni või roheline umbra pigmenti.

Joonis 2 Mõõtudega joonis klassitsistliku perioodi kuppel-maalingust.

Joonis 3 Kuplismaaling Tikkurila värvikaardi järgi. Kupli keskosa ehk roseti kohta informatsioon puudub.

Ilmselt oli dekoor avatud pikemat aega, kuna nii seintel kui ka kuplil on hilisemate paranduste ning lisanduste jälgi. Hilisema sekkumise käigus on kantud maalingule lasuurne kiht ning ilmselt lisati ka karniisi kohal oleva poolringikujulistele detailidele varjud.

Järgnevalt on näha, et seinu on pahteldatud ning on võimalik, et mitu korda ka valgeks võõbatud. See kehtib ka kõige viimase viimistluskihi kohta.

3.2. Restaureerimistöõde kava

Kava koostamisel lähtuti andmetest, mis olid olemas enne avamistöid, kuna kava tuli esitada Läti muinsuskaitsele enne tööde alustamist. Restaureerimistöõde eesmärgiks oli täielikult avada, puhastada ja kindlustada ampiirstiilis maalingud sigarisalongi lael. Kontseptsioon oli tekitada ruumis ühtne tervik, tehes osaline äratuntav rekonstruktsioon aladel, kus maalingukiht oli täielikult hävinud, kasutades selleks tagasipööratavaid vahendeid. Tööprotsessi juures oli oluline kogu tegevus dokumenteerida ning arvestada ka varasemate kihistustega. Uue informatsiooni puhul võis restaureerimistöõde kavas toimuda muudatusi.

Avamistöõd teostasin mehhaaniliselt skalpelliga. Pärast seda oli võimalik näha kahjustusi terves ulatuses, et neid visuaalse hinnangu põhjal kaardistada.

Plaanis on esiteks kinnitada lahtine värvikiht. Aladel, millel ei ole säilinud ampiirstiili kihistust ning mis ei anna olulist informatsiooni ka varasemate kihistuste kohta, kaetakse pahtliga, mis on oluline restaureerimise järgmisteks etappideks. Pahteldatud pind kaetakse krundiga ja retušeeritakse. Värvid segatakse originaalile ligilähedaselt, kuid originaal jääb rekonstrueeritud pinnast siiski värvimeediumi tõttu eristatavaks. Eksponeeritakse originaal ja retušeerimisel järgitakse selle mustrit.

Läti muinsuskaitsele esitati terve ruumi restaureerimistöõde kava, mis kinnitati 2.veebruaril 2021 (Lisa 4).

3.3. Seisundi ja kahjustuste kirjeldus

Juba enne maalingutesse sekkumist oli vaatlusel võimalik märkida, et läänest kuni kirde osani olid kuplil ulatuslikud värvikihi kaod ning õlimaalingskihid olid kuivamisprotsessi tõttu kraklees (Lisa 7, foto 4). Viimasest tingituna puudus kohati ka seinu ja maalingu vahel adhesioon.

Visuaalselt oli võimalik näha vajumisest tekkinud pragusid ning ka hilisemaid sekkumisi – elektrijuhtme vedamine, puittüüblid jne (Lisa 7, fotod 4-10). Ilmselt enne ampiirstiilis viimistluskihi teostust oli tehtud ka tsemendi parandustöid. Kohtades, kus maalingukiht oli hävinud, oli nähtaval ka tume võrgustik, mida arvasin olevat hallitus (Lisa 7, foto 3). Kasutades Hygicult® Y&F katsepulka, hakkas katseklaasis 8 päeva pärast proovi võtmist hallitus kasvama (Pilt 21).

Pilt 21 Hallituse proov võetud 16. märts 2021. Hallitus hakkas prooviklaasis kasvama - 24.märts 2021.

Täielik kahjustuste ulatus selgus aga siis, kui maaling oli täielikult avatud. Maalingukiht oli oodatust pudedam ning vajas täiendavat kinnitamist. Suuremad kahjustused ilmsid ka karniisi kohal oleva poolkaare motiivi kogu rea ulatuses. Enne järgmise viimistluskihi peale kandmist oli kasutatud lubipahtlit kadude täiteks ja ka kraklees pinna silumiseks. See on tekitanud õlimaalingule valge „hägu“.

3.4.Konserveerimismeetodite ja -tehnika valimine

Avamistööd teostati mehhaaniliselt skalpelli ja mikrofiiber pliiatsiga. Puhastustööd hilisemast lateksvärvist toimusid kogu pinna ulatuses. Kaalumisel oli ka maalingu täielik rekonstruktsioon, kuna sel viisil oleks originaal kaitstud hilisemate kihistuste all. Samas, konsulteerides juhendajaga, jõudsime otsusele, et kuna maaling on suures ulatuses siiski küllaltki hästi säilinud, on väärtuslikum eksponeerida originaal.

Avamistöörde hõlbustamiseks on mõistlik pinda niisutada alkoholi lahusega, kuna see pehmendab pealmist lateksvärvi ja lubab kihti lihtsamini eemaldada, ilma alumist kahjustamata.

Lahtine värvikiht kinnitatakse *Medium für Konsolidierung*’iga. Suuremate pragude jaoks kasutatakse fiiberpahtlit ning väiksemate lakuunide jaoks lubimarmor peenpahtlit. Otsus kasutada peenpahtlit tulenes läbiviidud katse tulemusi analüüsides (Lisa 6, katse 1). Katsetasin kriidi ja jänesenahaliimi ning ka tapeediliimi koostisega pahtleid. Konsulteerides juhendajaga leidsime, et lubimarmor peenpahtel annab parema tulemuse, sealhulgas tugevdades kraklees ning pudisevat värvipinda. Samuti ei kahjusta tugevama pahtli kasutamine teisi viimistluskihte, kuna enamikes lakuunides on juba hävinud kõik kihistused.

Järgmises etapis tuleb pind katta kaseiinkrundiga, et värv ühtlasemalt peale jääks ja seejärel retušeerida kasutades kaseiintemperat. Viisin läbi eelnevalt ka katsed värvimeediumi osas (Lisa 6, katse 2), kus lisasin proovidesse veidike linaõli, et saavutada tulemus, mis oleks sarnasem originaalile. Lähtudes katse tulemusest, otsustasime siiski õlist täielikult loobuda. On erinevaid kontseptsioone ning ühe teooria kohaselt peaks restaureerimisel kasutama sama tehnikat, nagu on originaalis, kuid antud juhul otsustasime kasutada tehnikat, mis oleks maalingule kõige ohutum. Kaseiin on nõrgem meedium ja tagasipööratavam kui õlivärv. Samuti on õlimeediumi puhul võimalus, et kuivades muudab see värvust, mis seaks ohtu ruumi tervikmulje. Värvimeediumi tõttu on originaal ja rekonstrueeritud pind eristatavad, mis on kooskõlas restaureerimiseetikaga.

3.5. Teostus

Tööde teostamisel lähtusin restaureerimiskavas välja toodud punktidest. Maalingute avamine toimus mehhaaniliselt, skalpelliga, ning vajadusel pinda niisutades vesi-etanool lahusega. Maalingupinnale oli tekkinud lubipahtlist valge „hägu“, mida eemaldati nii niiske švammi kui ka sidrunimahlaga. Viimase puhul neutraliseerisin pärast kerghappe pealekandmist pinna koheselt veega.

Raskendatud oli puhastamisprotsess hästi säilinud aladel, kupli lõuna osas, kuhu telgi dekoorile oli otse peale kantud järgmine oletatav õlivärvi viimistluskiht. See allus puhastamisel küll piiritusele, kuid nakkuvus pindade vahel oli siiski erakordselt tugev. Põhja pool, kus olid ulatuslikumad kaod, oli eelnevalt lisatud pahtlikiht, mida oli kokkuvõttes kergem eemaldada. Hilisema telgidekooi lisandusi otsustasin mitte eemalda.

Kaod olid oodatust suuremad, kuna maalingupind oli kuivamisprotsessi tõttu kaotanud adhesiooni krohviga. Sellistel aladel kinnitati maaling Lascaux® *Medium für Konsolidierung*'iga.

Krohvitööd teostasime elektrijuhtme kanali täiteks. Puittüüblid eemaldasime ja nendest jäänud avaused täitsime samuti krohviga. Vajumisest laele tekkinud pragudesse lisasime fiiberpahtlit. Krohvitäited, lakuunid ja fiiberpahtliga täidetud alad katsin lubi-marmorpeenpahtliga. Otsus tugevama pahtli kasuks osutus õigeks, kuna andis lisasidususe kraklees tükikeste vahel ja lisaks toimib lubi ka antiseptikuna hallituse puhul.

Pinna ühtlustamiseks lihvisime suuremad pahtlialad liivapaberiga ja kohtades, kus oli oht maalingupinda kahjustada, kasutasime pesukäsna karedamat poolt.

Geomeetrilise maalingu puhul oli vajalik eelnev alusjoonise tegemine. Selleks kasutasin joonlauda ja karniisi kohal olevale kaarmustrile lõikasin välja šablooni säilinud dekoori põhjal.

Enne kruntimist pesin õlimaalingskihti niiske švammiga. Nii kruntimiseks kui ka maalingu osalises rekonstruktsioonis kasutasin kavas ettenähtud vahendeid. Pigmenti valikuks osutus raudoksiid punane, roheline umbra, hirvepruun, kollane umbra, kasselpruun, smaragdroheline. Täiteks kasutasin kaoliini.

Restaureerimise protsessis osutus kõige keerukamaks kumera pinna pahteldamine, eriti osades, kus olid suuremad kaod. Samuti tuli retušeerimiseks kasutatud värve toneerida vastavalt selle paiknemisele, kuna originaalil oli ka hilisemaid lisandusi, mille puhul oli pigменти kasutus teine. Tuli ka arvestada õli- ja kaseiinvärvi erinevatele omadustele. Nimelt peegeldab esimene rohkem valgust ja on seetõttu otsese valguse käes näiliselt heledam kui päevavalguses. See muutis keerukamaks retušeerimiseks sobiva värvivaliku tegemise, kuna vajalik oli leida kesktee nii otsese kui ka naturaalse valguse vahel.

Pilt 22 Restaureeritud kuplimaling Ziemi mõisa sigarisalongis

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö eesmärgiks oli restaureerida Ziemi mõisa peahoone sigarisalongi lagi. Hilisbarokne ehitus asub Eesti-Läti piiri lähisel Alüksne kihelkonnas Lätis ja pärineb oletuste kohaselt 1780ndatest. Hoonel on barokstiilile omane katus, kuid fassaadilt läheneb see nii detailide kui ka keskse sissepääsu hülgamise poolest klassitsismile.

Sigarisalong on ovaalne ruum, mis ehitusjärgselt kandis kütmisruumi rolli. 19.sajandi alguses, kui mõis läks Wolffide omandisse muudeti renoveerimistöde käigus ka ruumi funktsioon.

Siseviimistlusuuringute põhjal, mille teostasid Läti uurijad vahetult enne restaureerimistöde algust, pärineb restaureeritud maaling 1823.aastast, mõisa biidermeieri perioodist. Aastaarvu on mainitud arhiividokumendis koos kirjega nelja ruumi maalimisest. Maalingutes on kasutatud telgitemaatikast, mis muutus populaarseks 18.sajandi viimase veerandil levinud Anglo-hiina aiastiilis. 19.sajandi alguses, kui päevakorras olid Napoleon I sõjad, leidis militaartelgi motiivi ka ampiirstiili interjööri lahendustes. Telkruum on üldiselt harukordne leid, eriti Baltimaades. Teadaolevalt on selliseid ruume leitud vaid Vidzeme regioonis, Lätis - Ziemi ja Cēsises.

Restaureerimistööd kestsid kokku 42 päeva. Selle käigus avati laemaaling, kinnitati krakleestunud lahtine värvikiht, täideti lakuunid ja tehti rekonstruktsioon täielikult hävinud aladel. Samuti olid vajalikud mõningad katsetused pahtli ja värvimeediumiga, et leida sobivaim viis restaureerimistöde läbiviimiseks. Retušeerimiseks kasutati originaalmaalingsust erinevat värvimeediumi, selle konserveerimiseks paremate omaduste poolest. Tööde käigus avanes ka varasema klassitsistliku perioodi laemaaling, kus oli kujutatud kassetllage. Viimane käis kokku seinal eksponeeritud dekooriga, kus oli maaling sammaste ja greifidega.

Lõputöö raames restaureeriti sigarisalongi lagi. Lähitulevikus jätkuvad aga restaureerimistööd kogu ruumis.

SUMMARY

Restoration of Empire Style Wall Paintings in Zieme Manor

The main objective of this project was to restore the ceiling in the Cigar Salon in the main building of the Zieme Manor. The Late Baroque building is located near the Estonian-Latvian border in Alūksne parish, Latvia, and is thought to date from the 1780s. The building has a Baroque-style roof, but the facade is closer to Classicism by the details and the abandonment of the central entrance.

The Cigar Salon is an oval room which after its construction served as a heating room. At the beginning of the 19th Century, when the manor was bought by the Wolffs, the function of the room was changed during the renovation.

Based on the interior studies carried out by Latvian research team just before the restoration work started, the decor dates from 1823, the manor's Biedermeier period. The date is mentioned in the archive document together with an entry about the painting works of four rooms. The motive of the ceiling painting is brought over from the Anglo-Chinese garden style which was popular in the last quarter of the 18th Century. At the beginning of the 19th century, when the wars of Napoleon I were topical, military tent motifs were also taken over to the interior design in the Empire Style. Tent-rooms are generally rare to find, especially in the Baltic countries. As far as we know, such rooms have only been discovered in Vidzeme region, Latvia – in Zieme and Cēsis.

In total, the restoration work took 42 days. During the works, the ceiling painting was opened, the cracked loose paint layer was fixed, the *lacunae* were filled and the reconstruction was carried out in the completely destroyed areas. Some experimentation was also necessary to find out which mortar and which paint medium was the most suitable to carry out the works. For the retouching a different paint medium than the original was used due to its safer properties. Also, during the works, a mural from the classicism period, depicting a cassette ceiling, was discovered. The latter matched the decoration exhibited on the wall, featuring columns and griffins.

The aim of this project was to restore the tent-style ceiling in the Cigar Salon in the Zieme Manor house. In the near future, the restoration works will continue throughout the room.

KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU

Ainsaar, L & M. Ainsaar. (2013) *Varasem Kroonika: Põhjasõjajärgsest Siimerist kuni Jaan Leieseni Melsobis ja tema ülejäänud järglastest peale Kaarli.* [WWW] <https://pdfslide.tips/reader/f/web-view-dokumendid-nitavad-et-leieste-ajalooline-mlu-on-pritolu-osas-tpne> (20.05.2021)

Ampiiir (1968). – ENE 1.köide. Tallinn: Valgus, lk 143

Anne-Elisabeth (5.02.2017) La tente de Napoléon entame sa restauration ! [WWW] <https://labelauboisdormant.be/2017/02/05/tente-de-napoleon-entame-restauration/> (28.03.2021)

Architecture and Decor. [WWW] <https://en.musees-nationaux-malmaison.fr/chateau-malmaison/c-architecture-and-decor> (20.05.2021)

Barling, Sophie. (23.09.2019) Luxury in exile – at Napoleon’s country villa on Elba. [WWW] <https://www.apollo-magazine.com/luxury-in-exile-at-napoleons-country-villa-on-elba/> (20.05.2021)

Biidermeier (1968) - ENE 1.köide. Tallinn: Valgus, lk 337

Brie, Marielle (27.08.2020) The Empire Style. [WWW] <https://blog.napoleon-cologne.fr/en/the-empire-style/> (20.05.2021)

Brūģis, Dainis (2016) *Cēsu Jaunā pils*. Cēsu Kultūras un Tūrisma centrs

Charlottenhof Palace [WWW] <http://architectuul.com/architecture/charlottenhof-palace> (20.05.2021)

Château de la Malmaison - Tente de Campagne de Napoléon Ier.. (1900) Archives Hauts de Seine - 9FI/RUE_105

Dirveiks Ilmārs. (2020) *ZIEMERA MUIŽAS KUNGU MAJA I: Arhitektūra*. Rīga: Arhitektoniskās izpētes grupa.

Dirveiks, I & V. Strupule & R. Taurena & I. Liepa (01.02.2021) *ZIEMERA MUIŽAS KUNGU MAJA II: Interjers*. Rīga: Arhitektoniskās izpētes grupa

Driesen, Sophie (5.03.2021) La tente Napoléon du Château de Séllys Longchamps en restauration. [WWW] <https://www.rtc.be/la-tente-napoleon-du-chateau-de-selys-longchamps-en-restauration-1508479-999-325.html> (15.04.2021)

Exploring the Solna Municipality [WWW] <https://blog.parkinn.com/exploring-the-solna-municipality/> (10.05.2021)

Juliao, David (7.03.2018) Empire Style Interior Design. [WWW] <https://study.com/academy/lesson/empire-style-interior-design.html>. (01.03.2021)

Klavīnš, E & E. Grosmane & V. Villerušs & I. Lancmanis & I. Sirica & K. Ābele & D. Lāce & S. Grosa. (2019) *Art History of Latvia III/2*. Riga: Institute of Art history of the Latvian Academy of Art. Art History Research Support Foundation.

(2.10.2018) La tente tartare du Jardin du duc de Chartres [WWW] <https://www.histoires-de-paris.fr/tente-tartare-jardin-duc-chartres/> (20.04.2021)

Le château de Longchamps [WWW] <https://www.cirkwi.com/fr/point-interet/617885-le-chateau-de-longchamps> (20.05.2021)

Miller, Judith (2003) *THE STYLE SOURCEBOOK. The definitive visual directory of Fabrics, Wallpapers, Paints, Flooring, Tiles*. Mitchell Beazley, an imprint of Octopus Publishing Group.

Photo Gallery [WWW] <http://www.muzejs.cesis.lv/lv/foto-galerija/> (3.04.2021)

Pirang, Heinz. (1928) *Das baltische Herrenhaus: Teil 2, Die Blütezeit um 1800*. Riia: Jonck & Poliewsky.

Pirang, Heinz. (1930) *Das baltische Herrenhaus: Teil 3, Die neuere Zeit seit 1850*. Riia: Jonck & Poliewsky.

Praust, Valdo. Eesti mõisaportaali: Hilisbarokk ja varaklassitsism. [WWW] <http://www.mois.ee/stiil/stiil6.shtml> (20.05.2021)

History of the manor house. [WWW] <https://cesupils.lv/en/the-castle-complex/cesis-castle-manor-house/history-of-the-manor-house/> (01.02.2021)

TENTE: Corps de la tente ovale d'apparat dite "Tente de Napoléon" [WWW] <https://collection.mobiliernational.culture.gouv.fr/objet/GMT-2462-000> (20.05.2021)

Uusklassitsism-Neoclassicism [www] <https://et.mihalicdictionary.org/wiki/Neoclassicism> (20.05.2021)

Villa Napoleon San Martino [WWW] <https://www.elbaworld.com/en/museums/p-371-villa-napoleon-san-martino.html> (20.05.2021)

(08.2020) Visit Elba 360 [Google maps] <https://www.google.com/maps/@42.7850988,10.2803164,3a,83.8y,199.69h,78.52t/data=!3m7!1e1!3m5!1sAF1QipMAix9fel0-CvvJK86AQEUrsNGEERMSuztqjaB!2e10!3e12!7i11212!8i5606> (10.05.2021)

Vitek, Antoine (9.04.2021) L'insolite Désert de Retz, le jardin des Lumières [WWW] <https://culturezvous.com/insolite-desert-de-retz-chambourcy/> (10.05.2021)

Von Wolff, Oliver. Semershof in Lettland. [WWW] <http://www.von-wolff.eu/home/neu-semershof/semershof/> (20.05.2021)

Schloss Charlottenhof. Preussisches arkadie. [WWW] <https://www.spsg.de/schloesser-gaerten/objekt/schloss-charlottenhof/> (10.05.2021)

Schmidt, H.J.H. Eestimaa kaart 1885; Rücker C.G. Liivimaa kaart 1839 [WWW] <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/ajalooline> (10.05.2021)

Strupule, Vija (2021). kirjavahetus, 20.aprill.

Zega, Andrew & Bernd H. Dams (14.08.2011) Garden Tents. [WWW] <https://www.classicist.org/articles/garden-tents/> Pariis: ICAA (20.05.2021)

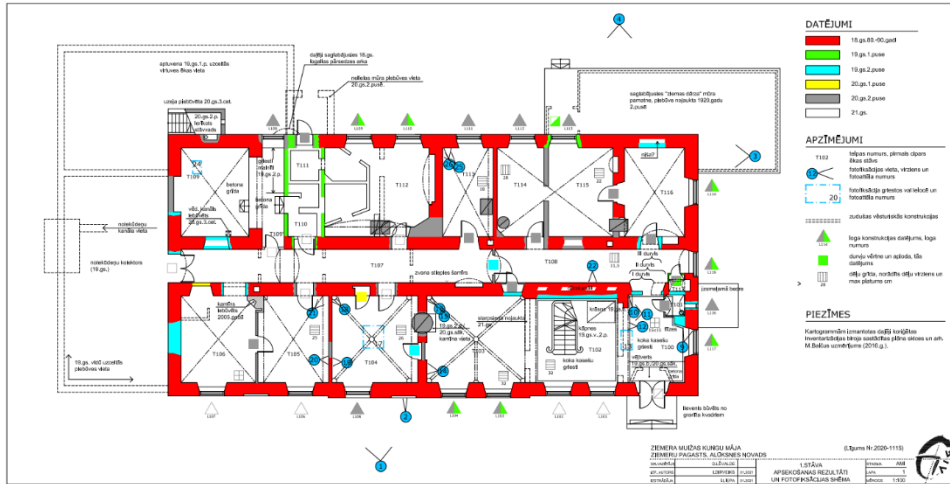
Ziemi mõisa (sks Semershof) härrastemaja (1900-1920). Arhiivi infosüsteem (AIS), f 2073, nim 1, m 198, s 354.

Ziemi mõisa (sks Semershof) härrastemaja sisevaade (1900-1920). Arhiivi infosüsteem (AIS), f 2073, nim 1, m 198, s 355

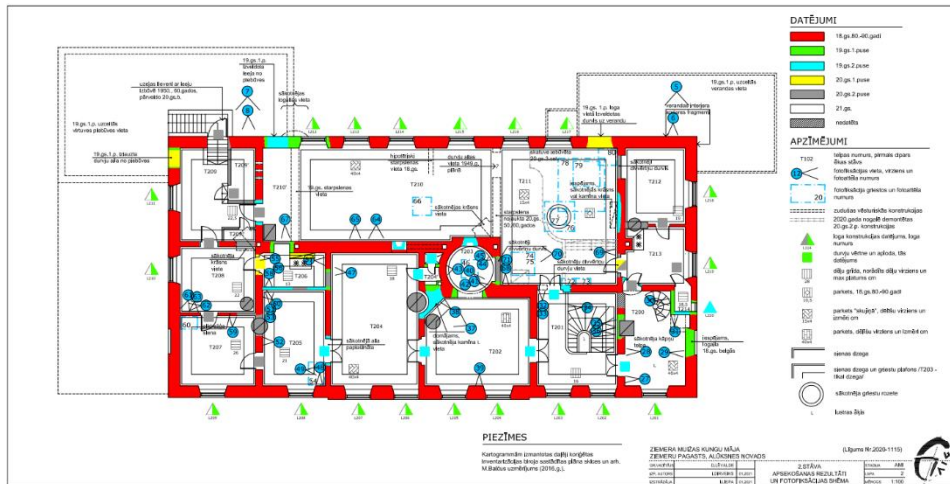
Ziemi mõisa (sks Semershof) härrastemaja sisevaade (1900-1920). Arhiivi infosüsteem (AIS), f 2073, nim 1, m 198, s 358.

LISAD

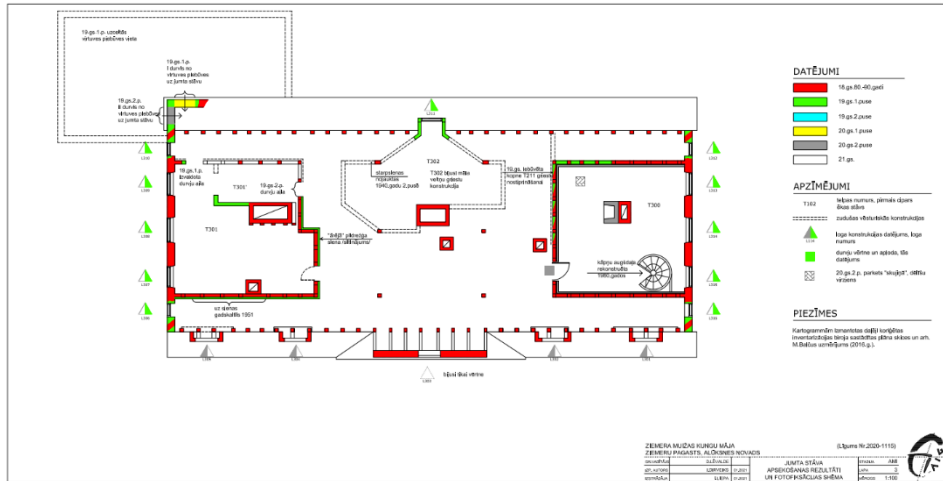
Lisa 1. Joonised

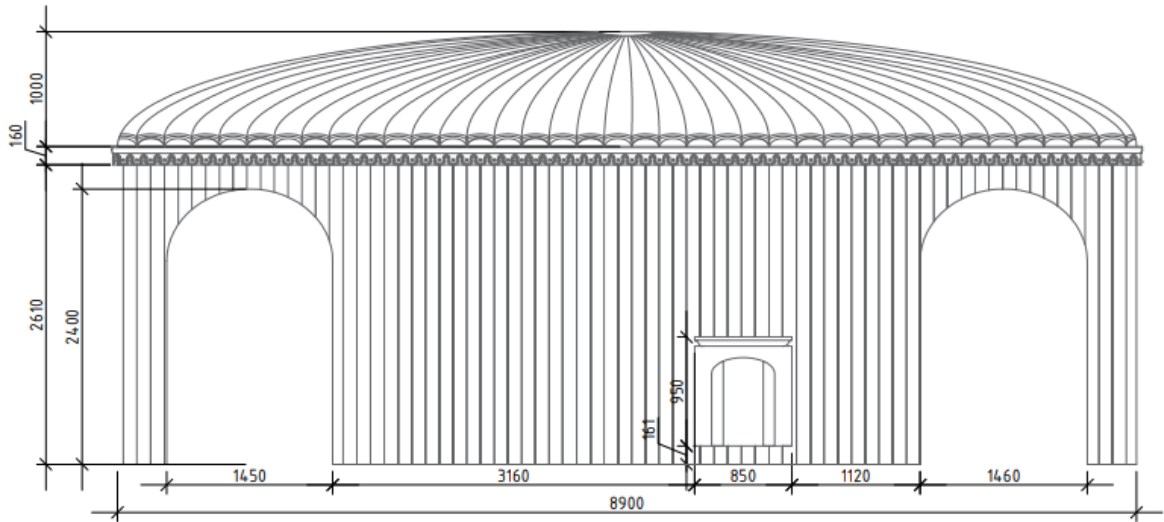
Joonis 4 Peahoone esimese korruse planeering. Arhitekt M. Balcuse joonis aastast 2016, täiendused lisatud Läti uuringute grupi poolt. (Dirveiks *et al* 2021)

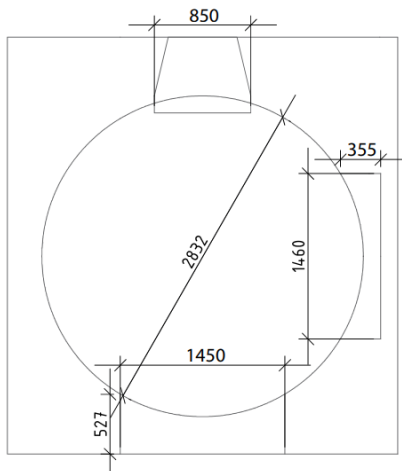
Joonis 5 Peahoone teise korruse planeering. Sigaretisalong on ümar ruum plaani keskel. Arhitekt M. Balcuse joonis aastast 2016, täiendused lisatud Läti uuringute grupi poolt. (Dirveiks *et al* 2021)

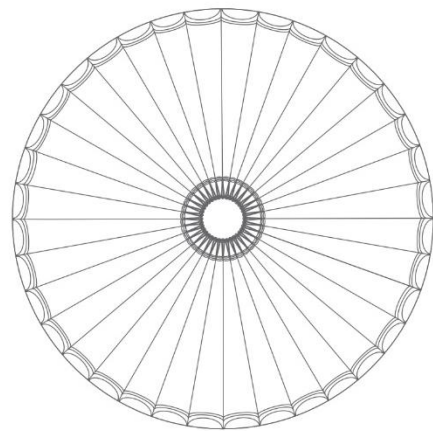
Joonis 6 Peahoone kolmanda korruse planeering. Arhitekt M. Balcuse joonis aastast 2016, täiendused lisatud Lāti uuringute grupi poolt. (Dirveiks *et al* 2021)

Joonis 7 Mōdtudega Ziemeri mōisa sigarisalong

Joonis 8 Mōdtudega sigarisalongi pōhiplaan

Joonis 9 Sigarisalongi ampiirstilist laemaalingu rekonstruktsioon

Lisa 2. Ziemi mõis

Pilt 23 Ziemi mõisa peahoone. (Pirang 1938)

EAA.2073.1.198.355

Pilt 24 Soklikorruse kabinet (1900-1920)
(Ziemi... 1900-1920: 355)

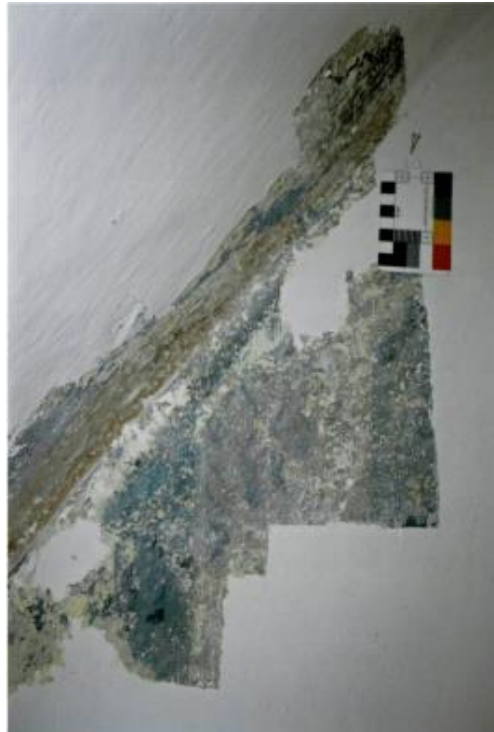

EAA.2073.1.198.358

Pilt 25 Söögisaal (1900-1920), seinal von Wolffide portreed.
(Ziemi... 1900-1920: 358)

Pilt 26 Maalitud petikakna fragmendid (Dirveiks *et al* 2021)

Pilt 27 Soklikorrusel asuva telkruumi dekooriga
sondaažiava (Dirveiks *et al* 2021)

Lisa 3. Telkruumide näited

Pilt 28 Haga pargi „copper tent“ (1787-1790) arhitekt Louis Jean Desprez..
Orientaalne stilisatsioon. Inspireeritud Rooma militaartelgist,
Eesmärgigakuninga ihukaitsjatele,. 1953 hävis tules, aga rekonstrueeriti uuesti
1976 arhitekt Torbjörn Olssoni poolt. (Exploring the Solna...)

Pilt 29 Napoleoni Hispaania
sõjakäikude telgi detail (Tente...)

Pilt 30 Tatari telk, Désert de Retz. plekkruum, mida
kasutati relvade hoiustamiseks. Algne telk 1781,
rekonstruktsioon 1989. (Vitek 2021)

Pilt 31 Josephine'i magamistuba, Château de Malmaison
(Pierre Poschadel)

Pilt 32 Charlottenhofi villa telktuba (c.1829), Saksamaa.
Disain Berliini arhitektilt Carl Friedrich Schinkelilt.
(Schloss Charlottenhof...)

Pilt 33 Napoleon I suveresidents, Villa de San Martino.
(Google maps 2020)

Lisa 4. Restaureerimiskava kinnitus

Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde

Mazā Pils iela 19, Rīga, LV - 1050, tālr. 67229272, e-pasts pasts@mantojums.lv, www.mantojums.lv

Kultūras pieminekļa remonta, konservācijas, restaurācijas, rekonstrukcijas darbu atļauja Nr. P-00114/2021

Rīga

Saskaņā ar likuma "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" 3. pantu un 21. panta pirmo daļu, kā arī Ministru kabineta 2003. gada 26. augusta noteikumu Nr. 474 "Noteikumi par kultūras pieminekļu uzskaiti, aizsardzību, izmantošanu, restaurāciju un vidi degradējoša objekta statusa piešķiršanu" 51., 52., 53., 55., 56. un 57. punktu kultūras pieminekļa remonta, konservācijas, restaurācijas, rekonstrukcijas darbu atļauja (turpmāk – atļauja) izsniegta:

**Biedrība "Ziemerpils", 40008082683, Ziemerpils, Ziemeļi, Ziemeļraja pagasts,
Alūksnes novads, LV-4332, 29327853, egijasilare@inbox.lv**

(fiziskās personas vārds, uzvārds, adrese, e-pasta adrese (ja tāda ir), tālruna numurs vai
juridiskās personas nosaukums, reģistrācijas numurs, adrese, e-pasta adrese (ja tāda ir), tālruna numurs)

ņemot vērā Nacionālajā kultūras mantojuma pārvaldē saņemto iesniegumu: 25.11.2020. Nr.
09400/2020, par atļaujas izsniegšanu,
(iesnieguma reģistrācijas datums un numurs, iesniedzēja prasījums)

**Kungu māja | Valsts nozīmes | Arhitektūra | 2711;
Ziemeļraja muižas apbūve | Valsts nozīmes | Arhitektūra | 2710 teritorija.**
(kultūras pieminekļa tipoloģiskā grupa, nosaukums, valsts aizsardzības numurs)

konservācijas un restaurācijas
(remonta, konservācijas, restaurācijas, rekonstrukcijas – pārbūves)

darbu veikšanai:

**Alūksnes novads, Ziemeļraja pagasts, Ziemerpils,
3696 003 0051 001**

(adrese, zemesgabala vai ēkas/būves kadastra apzīmējums)

1. Faktu konstatējums: Nacionālajā kultūras mantojuma pārvaldē 27.01.2021. saskaņota Ziemeļraja muižas kungu mājas 2. stāva apaļā salona apdares konservācija/restaurācija.

2. Darbu izpildītājs:

Heli Tuksam, Igaunijas restauratora – vecmeistara sertifikāts Nr. VS 420/2009

(fiziskās personas vārds, uzvārds, adrese, e-pasta adrese (ja tāda ir), tālruna numurs vai
juridiskās personas nosaukums, reģistrācijas numurs, adrese, e-pasta adrese (ja tāda ir), tālruna numurs)

3. Darbu izpildītāja norīkots atbildīgais darbu vadītājs:

Heli Tuksam, Igaunijas restauratora – vecmeistara sertifikāts Nr. VS 420/2009

(fiziskās personas vārds, uzvārds, adrese, e-pasta adrese (ja tāda ir), tālruna numurs)

4. Īpašnieka (valdītāja) norīkots atbildīgais par darbu uzraudzību (kontaktpersona):

Vija Strupule

(fiziskās personas vārds, uzvārds, adrese, e-pasta adrese (ja tāda ir), tālruņa numurs)

5. Darbi izpildāmi saskaņā ar: Ditas Balčus iesniegto ieceres dokumentāciju (2020) un Heli Tuksam izstrādāto metodiku Ziemeļu muižas kungu mājas 2. stāva apaļā salona apdares konservācijai/restaurācijai (2021).

(iesniegums, darbu projekts, darbu uzskaitījums un apraksts)

6. Nosacījumi¹:

6.1. Nepieciešams Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Vidzemes reģionālās nodaļas galvenā valsts inspektora atzinums par veikto darbu atbilstību Pārvaldes atļaujai (Cēsis, Pils laukums 5, tālr. 64123834, e-pasts vidzeme@mantojums.lv).

6.2. Īpašnieks vai tā norīkots pārstāvis trīs mēnešu laikā pēc darbu pabeigšanas vai atļaujas derīguma termiņa izbeigšanās iesniedz Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Klientu apkalpošanas centrā (Rīgā, Pils ielā 20) vai Vidzemes reģionālajā nodaļā (Cēsis, Pils laukumā 5) pārskatu par pieminekli veiktajiem darbiem, uzrādot darbu veidu, vietu, materiālus un apjomu, t. sk. detalizētu anotētu fotofiksāciju pirms darbu uzsākšanas, darbu procesā un pēc darbu pabeigšanas.

7. Viedokļi un argumenti²: -

8. Atļauja derīga līdz: 28.01.2023.

(datums)

Arhitektūras un mākslas daļas vadītājs, Anna Ancāne (paraksts*)

(amats, vārds, uzvārds, paraksts)

Z.v.

02.02.2021.

(datums)

Atļauju saņēmu _____
(datums)

_____
(vārds, uzvārds, paraksts)

Šo administratīvo aktu mēneša laikā pēc tā spēkā stāšanās dienas var apstrīdēt Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā, iesniedzot attiecīgu iesniegumu Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes vadītājam.

Piezīmes.

1. ¹ Aizpilda, ja nepieciešami īpaši darbu veikšanas nosacījumi.

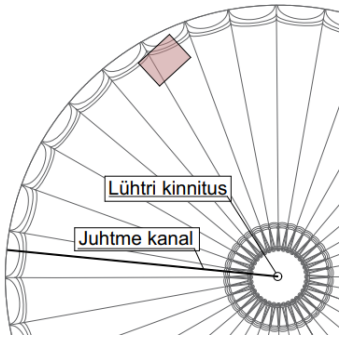

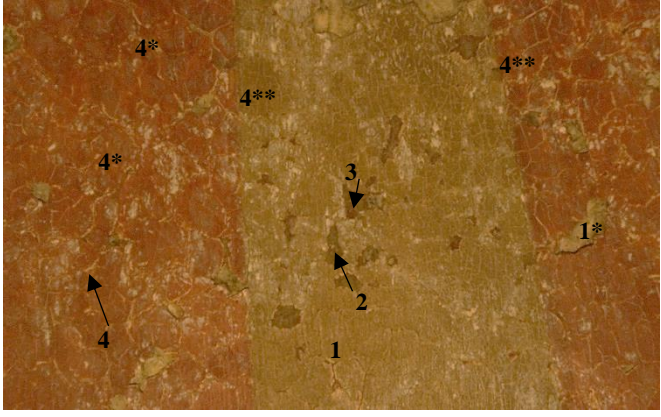

2. ² Aizpilda, ja administratīvā procesa dalībnieki ir izteikuši viedokļus un argumentus.

3. Dokumenta rekvizītus "paraksts", "Z.v." un "datums", kā arī atļaujas saņēmēja apliecinājumu neaizpilda, ja elektroniskais dokuments ir sagatavots atbilstoši normatīvajiem aktiem par elektronisko dokumentu noformēšanu.

*Dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu.

Lisa 5. Sondaažikaardid

UURINGU TEOSTAJA JANNE RANDMA, IV KURSUSE TUDENG KÕRGEM KUNSTIKOOL PALLAS		KUUPÄEV Mai 2021	KAART NR 1
OBJEKT Ziemi mõis Läti riikliku tähtsusega arhitektuurimälestis nr. 2710 ja nr. 2711		HOONE VALMIMISAEG 1780ndad	SONDAAŽI PAIKNEMINE PLAANIL (ALT ÜLES PERSPEKTIIVIS, JUHTMEKANAL LÄÄNESUUNAL)
RUUMI Sigarisalong		SONDAAŽI ASUKOHT Lühtri konsust u. 15cm loodes ja kaablikanalist u. 5cm vasakul.	
JRK N R	VIIMISTLUSKIHID	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED	
0	Krohv		
1.	V417 - Vanaroosa (Liimvärv)		
2.	N417 - Kirsipunane (Liimvärv?)		
3.	V448 - Sinakasroheline (Õlivärv)		
4.	M409 - Erktumepunane (Õlivärv)		
5.	J398 - Tuhm ooker (Õlivärv)		
5.*	M442 - Smaragd, lasuur		
6.	Valge (lateksvärv)		

UURINGU TEOSTAJA JANNE RANDMA, IV KURSUSE TUDENG KÕRGEM KUNSTIKOOL PALLAS		KUUPÄEV Mai 2021	KAART NR 2
OBJEKT Ziemi mõis Läti riikliku tähtsusega arhitektuurimälestis nr. 2710 ja nr 2711		HOONE VALMIMISAEG 1780ndad	SONDAAŽI PAIKNEMINE PLAANIL (ALT ÜLES PERSPEKTIIV)
RUUMI NR. Sigarisalong		SONDAAŽI ASUKOHT Plaanile on märgitud foto asukoht, mis asub ruumi suhtes lõuna-ja edelasuuna vahel. Kahjustunud koht asub illusoorsetl kinnitatud kangast natuke kõrgemal.	
JRK NR	VIIMISTLUSKIHID	FOTOD / JOONISED / MÄRKUSED	
0	krohv		
1.	H396 - Taust (Liimvärv)		
1.*	V417 - Kasset (Liimvärv)		
2.	S439 - Sinakasroheline (Õlivärv)		
3.	M409 - Erk tumepunane (Õlivärv)		
4.	J398 - Tuhm ooker (Õlivärv)		
4.*	M326 - Punane raudoksiid (Õlivärv)		
4.**	S458 - Hirvepruun või roheline umbra (Õlivärv)		
	pahtel		
5.	Valge lateksvärv		

Lisa 6. Katsed

Enne maalingusse sekkumist tegin katsetusi nii pahtli kui ka värvimeediumiga, et leida sobivaimad meetodid restaureerimistöde läbiviimiseks.

Katse 1. Pahtel

Laemaalingul olid suurtel aladel kaod, mida enne retušeerimist oli vajalik pahteldada, et restaureerimistöde lõpptulemusel jääks pind ühtlane. Katses kasutasin pahtleid, kus esimesele ja teisele lisasin sideaineks jänesenaha liimi ja kolmandale metüütselluloosi. Täiteaineks lisasin kõikidel juhtudel kriiti.

Katse 1 - Tulemused. (vasakult paremale - pahtel 1, pahtel 2 ja pahtel 3.)

Pahtlid

Pahtel 1. – Jänesenaha liimi (50ml) ja vett (200ml) kuumutasin veevannis kuni liimikraanulid olid lahustunud. Lisasin juurde eelnevalt veega paisutatud kriidimassi. Segu jäi pigem vedelapoolne (hapukoor), kuid hoiustades külmas, kivistus see ja oli võimalik uuesti kasutada vaid eelnevalt kuumas veevannis soojendades.

Pahtel 2. – Jänesenaha liimi (15ml) ja vett (200ml) kuumutasin veevannis kuni liimikraanulid olid lahustunud. Lisasin juurde eelnevalt veega paisutatud

kriidimassi. Segu jäi pigem vedelapoolne (keefir). Hoiustades seda külmas, muutus see tahkeks tarretiselaadseks. Toasoojuses oli võimalik kasutada ilma eelneva soojendamiseta.

Pahtel 3. –metüütselluloosi (4ml) ja vett (200ml) segasin anumal, kuni mass muutus ühtlaseks. Lisasin veega paisutatud kriiti, nii et segu oleks hapukoore-paksune.

Aluspind

Et katse tulemused kehtiksid ka restaureeritava objektil, pidin tekitama seinale analoogse pinna. Võtsin aluseks tugevama papi, millele kandsin peale kaseiinkrunti, et see hoiaks ära papi „imavuse“. Seejärel kandsin õhukese kihi lubikrohvi.

Pahtlid kandsin krohvile vertikaalselt, et need oleksid üksteisest eristatavad. Kuna pahtlisegud olid küllaltki vedelad, siis ühtlase tulemuse saavutamiseks pidi kihte tuli lisama ligi 6 korda.

Tulemused

Pahtel nr 1 oli sideainet liiga palju ja hakkas seetõttu kuivades kokku tõmbuma kahjustades nii krohvipinda. Sellest järeldan, et pahtel oli tugevam kui krohv. Ka pahtel nr 2 näitas kahjustusi krohvil pahtli ääresadel. Katsetus metüülselluloosiga näitas aga kõige paremaid tulemusi. Nii krohvipind kui ka pahtlipind ei näidanud muutusi pärast kuivamist.

Laemaalingu restaureerimisel jäetakse aga nii jänesenaha liim kui ka metüülselluloosi baasil pahtlid kõrvale, kuna maalingupinna kaod on niivõrd ulatuslikud. Tööde teostamiseks sobib lubi-marmor peenpahtel, mis on eelnevalt käsitatud pahtlitest tugevam ja omab ka antiseptilist toimet leitud hallituse osas.

Katse tulemusi analüüsitakse taas, kui restaureeritakse sigarisalongi seinad. Eksponeeritud avause põhjal on alust arvata, et varasemas kihistuses on orgaanilise sideainega loodud klassitsistlik maaling küllaltki hästi säilinud. Seetõttu on oluline kasutada nõrgemaid meediume, et ampiir-maalingu all olevad kihte restaureerimistöode käigus ei kahjustataks.

Katse 2. Värvimeedium retušeerimiseks

Retušeerimisel otsustasime juhendajaga kaseiintempera kasuks. Olles nõrgem meedium kui õlivärv ja ka tagasipööratav, siis on otsus põhjendatud. Samas kasutades originaalist erinevat meediumi, on ka retušeeritud pind rohkem eristatav, kuna kaseiinvärvi pind on matt ja õlimaalingukiht läikiv. Katsetuste eesmärgiks oligi leida parim viis, kuidas kasutada kaseiintemperat, ilma, et pind oleks häirivalt eristatav originaalist. Tulemusi analüüsidest leidsime sobiva viisi restaureerimistöode läbiviimiseks.

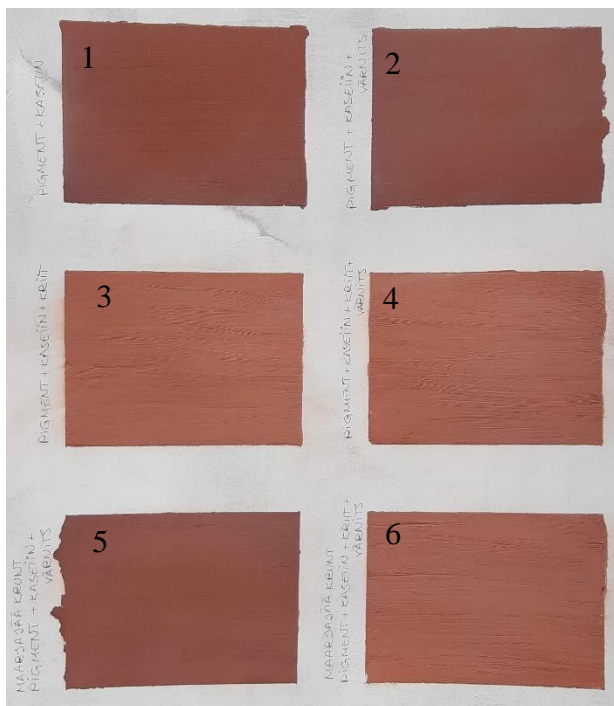
Katsed viidi läbi tugeval papil, millele kanti jänesenahaliimi baasil pahtlikiht ja krunditi kaseiiniga.

Esimeste katsetuste eesmärgiks oli näha, kas lisades värnitsat, mis sisaldab linaõli, on tulemus sarnasem originaalile. Selgus aga, et värvitoon muutus tumedamaks, mistõttu ei saa seda retušeerimisel kasutada. Restaureeritud pind peab jääma tagaplaanile, aga kattes kaod tumedama värviga, tulevad need just rohkem esile.

Maarjajääst on kirjutatud Artur Kirk oma raamatus „Maalri käsiraamat“. Seal mainitakse, et õlivärv võib peale kandes jääda laiguline. Sellest hoidumiseks tuleks kruntida aluspind maarjajääga. Võib öelda, et pind jäi tõesti ühtlasem, aga see erinevus oli väga minimaalne. Ilmselt tuleks erinevus paremini välja suuremate pindade maalimisel.

Teine katsetus oli eesmärgiga leida parim täiteaine, kas kaoliin või kriit. Tulemustes on näha, et kriit muudab tooni palju heledamaks kui kaoliin. Vaatlesin erinevusi ka lisades värnitsat ja kruntides maarjajääga.

Mõisa sigarisalongi lae puhul, otsustasin, et parim retušeerimiseks kasutatav värvimeedium on kaseinvärv, kus täiteainena on lisatud kaoliini ehk Katse 2 Proov 2 nr 2. Määravaks osutus värvitooni lähedus originaaltoonile. Heledamaks toneerimisel kasutada kriiti kaoliini asemel.

Katse 2, Proov 1

- 1) pigment+kaseiin;
- 2) pigment+kaseiin+värnits;
- 3) pigment+kaseiin+kriit;
- 4) pigment+kaseiin+kriit+värnits;
- 5) maarjajääkrunt+pigment+kaseiin+värnits;
- 6) maarjajääkrunt+pigment+kaseiin+kriit+värnits.

Katse 2, Proov 2 -

- 1) pigment+kaseiin+kaoliin;
- 2) pigment+kaseiin+kriit;
- 3) pigment+kaseiin+kaoliin+värnits;
- 4) pigment+kaseiin+kriit+värnits;
- 5) maarjajääkrunt+pigment+kaseiin+kaoliin+värnits;
- 6) maarjajääkrunt+pigment+kaseiin+kriit +värnits.

Lisa 7. Restaureerimistöde aruanne

Kõrgem Kunstikool Pallas
Maalingute osakond

RESTAUREERMISTÖÖDE ARUANNE

Mälestise nimetus	Ziemei mõisa peahoone
Mälestise registrinumber	Läti riikliku tähtsusega arhitektuurimälestis nr. 2710 ja nr 2711
Mälestise asukoht (aadress)	Ziemei mõis, Aluksne kihelkond, Vidzeme regioon, Läti
Töö pealkiri	Kuppelmaalingu restaureerimine Ziemei mõisa sigarisalongis
Töö teostaja (nimi, reg.kood, aadress, teg.loa nr., töö koostaja)	Kõrgem Kunstikool Pallas, Reg.kood. 70005950, Tähe tn 38b, 50103, Tartu linn, Tartumaa, Janne Randma, IV kursuse üliõpilane Juhendaja Heli Tuksam (tegevusluba PT 420/2009)
Töö koostamise aeg ja koht	Mai 2021, Kõrgem Kunstikool Pallas

1. Objekti andmed

Nimetus	Ziemi mõisa sigarisalongi ampiirstiilis maalingud
Autor	Teadmata
Dateering	Oletatavalt 1923.aastal
Materjal	Maaling krohvil, õlivärv
Tehnika	Konstrueeritud illusoorne maaling
Mõõtmed	Diameeter= 2,8m Kõrgus= 1,0m
Omanik	Von Wolffide perekond

2. Restaureerimistööde eesmärk

Tööde eesmärk (üldistav) lähtuvalt objekti seisundist ja objekti edasisest kasutusest.	Avada ja restaureerida kuplil olev ampiirstiilis maaling. Üldine seisund on hea, aga põhjapoolne lae osa on kohati rahuldav.
Tööde teostamise aeg	September 2020-Aprill 2021

3. Objekti iseloomustus

Kirjeldus, seisund	Ampiirstiilis olev kuppelmaaling on olnud osa telkruumi dekoorist, mille nähtus baltiriikides on väga harva esinev. Maalitud on raudoksiidi ja rohelise umbra baasil õlivärvidega. On võimalus, et osa maalingust on teostatud trafareti abil.
Autori või töökoja märgistus, signatuur	puudub
Muud pealdised, märgid, tekstid	puuduvad
Andmed varasemate konserveerimis-, restaureerimis- või remonttööde teostamise kohta	Täpsed dokumendid puuduvad, kuid maalingul on näha tumedamat värvikihti ja hilisemalt maalitud lisandusi karniisi kohal oleval kupli osal ja roseti alal.
Kirjandus- ja arhiiviallikad	<ul style="list-style-type: none"> Dirveiks Ilmārs. (2020) <i>ZIEMERA MUIŽASKUNGU MAJA I. Arhitektūra</i>. Rīga: Arhitektoniskās izpētes grupa

	<ul style="list-style-type: none"> • Dirveiks, I., V. Strupule, R. Taurena, I. Liepa. (01.02.2021) <i>ZIEMERA MUIŽAS KUNGU MAJA II. Interjers</i>. Rīga: Arhitektoniskās izpētes grupa
--	---

4. Objekti seisund enne restaureerimist

Seisundi kirjeldus	<ul style="list-style-type: none"> • Sigarisalongis on kuni 8 viimistluskihti • Ampiirstiili kiht on viies. • Enne maalingu avamist on kuplil näha maalingukihi osalisi kadusid läänest kuni kirde osani. • Täielikult hävinud aladel on nii tahmajäljed kui ka hallitus. • Mitu kihti õlivärve on kuivamisprotsessi tõttu krakleestunud. • Visuaalsel vaatlusel on Ampiirstiili maaling tajutav läbi hilisema viimistluskihi. (Lisa 1 pilt 2) • Kuplil nähtavad praod on tekkinud vajumisest või kaaravade tekitamise käigus • Hilisemad sekkumised krohvikihiti (elektrijuhtme kanal, puutüübid, krohviparandused).
Uuringud	Seisundile visuaalse hinnangu andmine. Mikroskoobi vaatlused. Varasemate kihtide määramiseks tehtud sondaažiava . Hallitusproovide võtmine.
Kokkuvõtlik (üldine) hinnang objekti seisundile	Krakleestunud pind tuleb tugevdada ja adhesiooni kaotanud maalingukiht kinnitada, et säiliks polükroomsed kunstilise väärtusega maalingud.

5. Restaureerimistöõde kava

Tööde loetelu ja põhjendus	<ul style="list-style-type: none"> • Avada ja mehaaniliselt puhastada maaling hilisema perioodi pahtlist ja lateksvärvist. • Kinnitada adhesiooni kaotanud maalingukiht – Lascaux ® Medium für Konsolidierung • Vajadusel krohviparandused ja lakuunid – Lubikrohv, kriidipahtel • Lihvida pahtlipind - Liivapaber • Kruntimine – Kaseiinkrunt (Hea Maja pood) • Retušeerimine – Kaseiinvärviga* • Kogu protsess fotodokumenteerida.
----------------------------	---

	*Kaseinvärv on tagasipööratav ja nõrgem, kui õlivärv. Viimame võib ajajooksul tuhmuda ja sellega visuaalset tervikpilti muuta. Samuti jääb tänu teisele sideainele ka restaureeritud pind paremini eristatavaks originaalist.
Tööde teostamiseks vajalike ressursside planeering	Telling, skalpell, Akapad švamm, pigmendid, lubi, liiv, fiiberpahtel, etanool, klaasfiiberpulk, veeprits

6. Restaureerimistöõde kirjeldus

Teostatud tööd:			
Tööde tegelik meetoodika, materjalide (nimetused, retseptuur) ja töövahendite kasutus, abitöö ja ajakulu arvestus	Tööetapp	Materjal	Ajakulu
töötappide kaupa	Avamine ja puhastamine	Skalpell, vesi, etanool, Akapad švamm	160h
	Maalingukihi kinnitamine	Lascaux ® <i>Medium für Konsolidierung</i>	4h
	Krohviparandused, lakuunide täitmine	Lubikrohv, fiiberpahtel, lubi-marmor peenpahtel (Ecoras extra fine, Sadolin)	12h
	Lihvimine	Liivapaber, pesukäsn	12h
	Kruntimine	Kaseiinkrunt (Heamaja pood)	4h
	Retušeerimine	Kaseinvärv: kaseiinpulber, kaoliin, Pigmendid: punane raudoksiid, roheline umbra, hirvepruun, smaragdroheline, kollane ooker.	64h
	Muudatused tööde kavas	<ul style="list-style-type: none"> • Kriidipahtli asemel kasutati lubi-marmor peenpahtlit, mis andis tugevama sidususe ka kraklees maalingupinnale. Samuti töötab see hallituse puhul antiseptikuna. • Pragude täiteks kasutati fiiberpahtlit. • Varasemast lubipahtlist tekkinud „hägu“ eemaldamiseks kasutati kerget hapet, mis neutraliseeriti koheselt veega. 	

7. Teostatud tööde tulemus.

Tööde tulemuseks oli restaureeritud kuplirmaaling telgitemaatikaga, mis saavutas oma tervikliku üldmulje. Tööprotsessis „Kanga“ motiiv restaureeriti ja kaod taandati, kuid lae roseti osas retušeeriti vaid kergelt detaile, et neid paremini esile tuua.

8. Juhend konserveeritud / restaureeritud objekti säilitamiseks ja kasutamiseks.

Oluline on jälgida, et ruumis püsiks ühtlane keskkond, kuna dekoratiivmaalinguga pind on tundlik temperatuuri ja niiskustaseme kõikumistele. Kahjustuste ilmnemisel võtta koheselt ühendust isikuga, kel on restaureerimisalased teadmised.

LISA 1 - Olukord enne restaureerimistöid

Foto 1
Lagi enne
restaureerimistöid

Foto 1
Karniisi kohal läbi
kumamas ampiirstiilis
maalingu detailid.

Foto 2
Hallitus

Foto 4
Kraaklees maalingupind

Foto 5
Vajumisest tekkinud pragu

LISA 2 – Restaureerimistöõde teostus

Foto 6
Hilisemad lisandused -
Puutüübel ja krohvitud
juhtmekanal

Foto 7
Hilise lisandus –
tsementkrohvi parandus.

Foto 8
Hilise lisandus -
krohvitud parandus

Foto 9
Irduv maalingukiht

Foto 10
Maalingukihi kaod lae
põhjapoolsel osal

Foto 11
Klassitsistliku maalingu
vaevu nähtav kassett-lagi

Foto 12
Lagi alt perspektiivis pärast
puhastustöid

Foto 13
Põhjapoolne avatud laeosa,
kus kahjustused olid kõige
ulatuslikumad

Foto 14
Lagi pärast pahteldus- ja
lihvimistöid. Pildil kupli
põhjapoolne osa, kus
kahjustused olid kõige
ulatuslikumad.

Foto 15
Lähivõtte roseti alast. Esile
tulevad hilisemad
lisandused oliiv-rohelise
triibustiku ja kahe
kinnitusdetaili vahel

LISA 3 – Tulemus

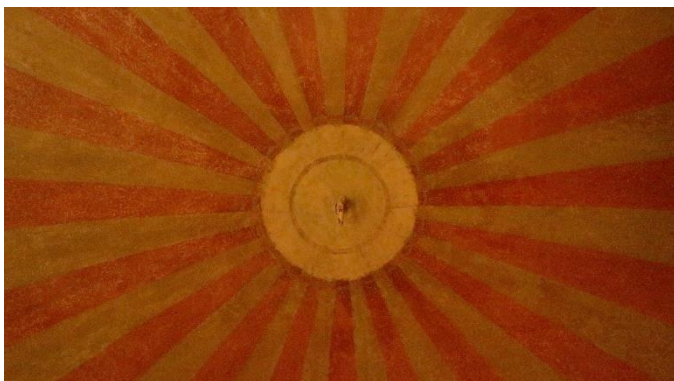

Foto 16
Rosett

Foto 17
Lähivõtte rosetist.
Retušeeritud juhtmekanal

Foto 18
Detail rosetist.
Restaureerimistöõde käigus
retušeeriti õrnalt illusoorset
rõngast ja nõõre

Foto 19
Karniisi kohal olevad
illusoorseid
kangakinnituskohad

Foto 20
Restaureeritud lagi alt
perspektiivis

Fotod 21 ja 22
Sigarisalong enne ja pärast
restaureerimistöid